

**Analiza działalności gmin położonych
w pasmach turystyczno-kulturowych
województwa mazowieckiego
na rzecz rozwoju turystyki**

Warszawa 2011

Opracowanie/Wydawca
Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Solec 22
00-410 Warszawa
tel. (22) 518 49 00
fax. (22) 518 49 49
e-mail: biuro@mbpr.pl

Dyrektor Biura:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Zastępcy dyrektora:
mgr Bartłomiej Kolipiński
dr inż. arch. Tomasz Sławiński
mgr Elżbieta Sielicka

Redaktor Naczelny:
prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki

Dyrektor Oddziału Terenowego w Siedlcach
mgr inż. Urszula Gadomska

Wykonano w Oddziale Terenowym w Siedlcach
przez zespół w składzie:
mgr inż. Barbara Dymna – koordynator
inż. Anna Olszewska
mgr Monika Aftanasiuk

Opracowanie graficzne:
Barbara Firasiewicz
Danuta Aleksandrowicz
Elżbieta Dmowska
Krystyna Paprocka
Grażyna Zaciura

Tłumaczenie:
mgr inż. Barbara Dymna

Redakcja techniczna, skład i łamanie:
dr Kinga Stanek

Analizy i Studia

Zeszyt 2(27)/2011

*Analiza działalności gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturowych województwa mazowieckiego
na rzecz rozwoju turystyki*

ISSN 1892-6322

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	5
2. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ	6
3. METODA BADAŃ.....	10
4. WSPÓLPRACA GMIN W ZAKRESIE TURYSTYKI.....	11
4.1. Lokalne organizacje turystyczne.....	11
4.2. Stowarzyszenia i lokalne grupy działania	15
5.1. Promocja w Internecie.....	21
5.2. Punkty informacji turystycznej	22
5.3. Imprezy turystyczno-kulturowe	25
6. WYDATKI NA TURYSTYKĘ	28
6.1. Wydatki budżetów gmin na turystykę.....	28
6.2. Wykorzystanie funduszy unijnych na inwestycje turystyczne.....	31
6.2.1. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego	31
6.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego	32
7. ANALIZA WYNIKÓW BADANIA ANKIETOWEGO W WYBRANYCH GMINACH	34
7.1. Realizacja zadań w zakresie programowania rozwoju turystycznego gmin.....	36
7.2. Realizacja zadań w zakresie promocji turystycznej gmin.....	37
7.3. Realizacja zadań w zakresie pobudzania przedsiębiorczości w sferze turystyki	39
7.4. Realizacja zadań w zakresie przystosowania przestrzeni gminy do pełnienia funkcji turystycznej	39
7.5. Realizacja zadań w zakresie współpracy z instytucjami zewnętrznymi na rzecz rozwoju turystyki.....	41
7.6. Podsumowanie realizacji zadań w zakresie turystyki w wybranych gminach.....	41
8. PODSUMOWANIE I WNIOSKI	44
ABSTRACT	46
MATERIAŁY WEJŚCIOWE	47
Literatura	47
Akty prawne	48
Strony internetowe	48
SPIS MAP	49
SPIS TABEL.....	49
SPIS WYKRESÓW	50
SPIS ZAŁĄCZNIKÓW	50

1. WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza działalności na rzecz rozwoju turystyki prowadzonej przez samorządy gmin w obszarach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych województwa mazowieckiego. Sprawy kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, opieki nad zabytkami oraz promocji gminy są zadaniami własnymi samorządów lokalnych na podstawie art. 7 ust. 1 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*.

Wyniki analizy zostaną wykorzystane w polityce rozwoju regionu prowadzonej przez samorząd województwa, na którą składa się m.in. tworzenie warunków do rozwoju gospodarczego, opieka nad dziedzictwem kulturowym i jego racjonalnym wykorzystywaniem, promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa (art. 11 ust. 2 *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa*).

Podstawę prawną opracowania stanowi art. 38 *Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym: Organy samorządu województwa sporządzają plan zagospodarowania przestrzennego województwa, prowadzą analizy i studia oraz opracowują koncepcje i programy, odnoszące się do obszarów i problemów zagospodarowania przestrzennego odpowiednio do potrzeb i celów podejmowanych w tym zakresie prac*.

2. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU BADAŃ

Obszar badań obejmuje 197 gmin położonych wzdłuż głównych rzek województwa mazowieckiego, tworzących pasma przyrodniczo-kulturowe zdefiniowane w *Wojewódzkim Programie Opieki Nad Zabytkami na lata 2006-2009*. Zdelimitowane w tym dokumencie układy pasmowe to: pasmo Bugu i Liwca, pasmo Omulwi, pasmo Narwi, pasmo Pilicy, pasmo Skrzy, pasmo Wilgi, pasmo Wisły i pasmo Wkry (*Mapa 1*). Dla poszczególnych pasm zostały wykonane opracowania pt. *Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych*, które zawierały szczegółową analizę potencjału przyrodniczego i kulturowego oraz uwarunkowań infrastrukturalnych i komunikacyjnych, a także wskazywały na możliwości wykorzystania posiadanych zasobów do rozwoju turystyki w tych obszarach.

Tereny zdelimitowanych pasm charakteryzują się wyjątkowymi na tle województwa mazowieckiego walorami środowiska naturalnego, w tym przede wszystkim:

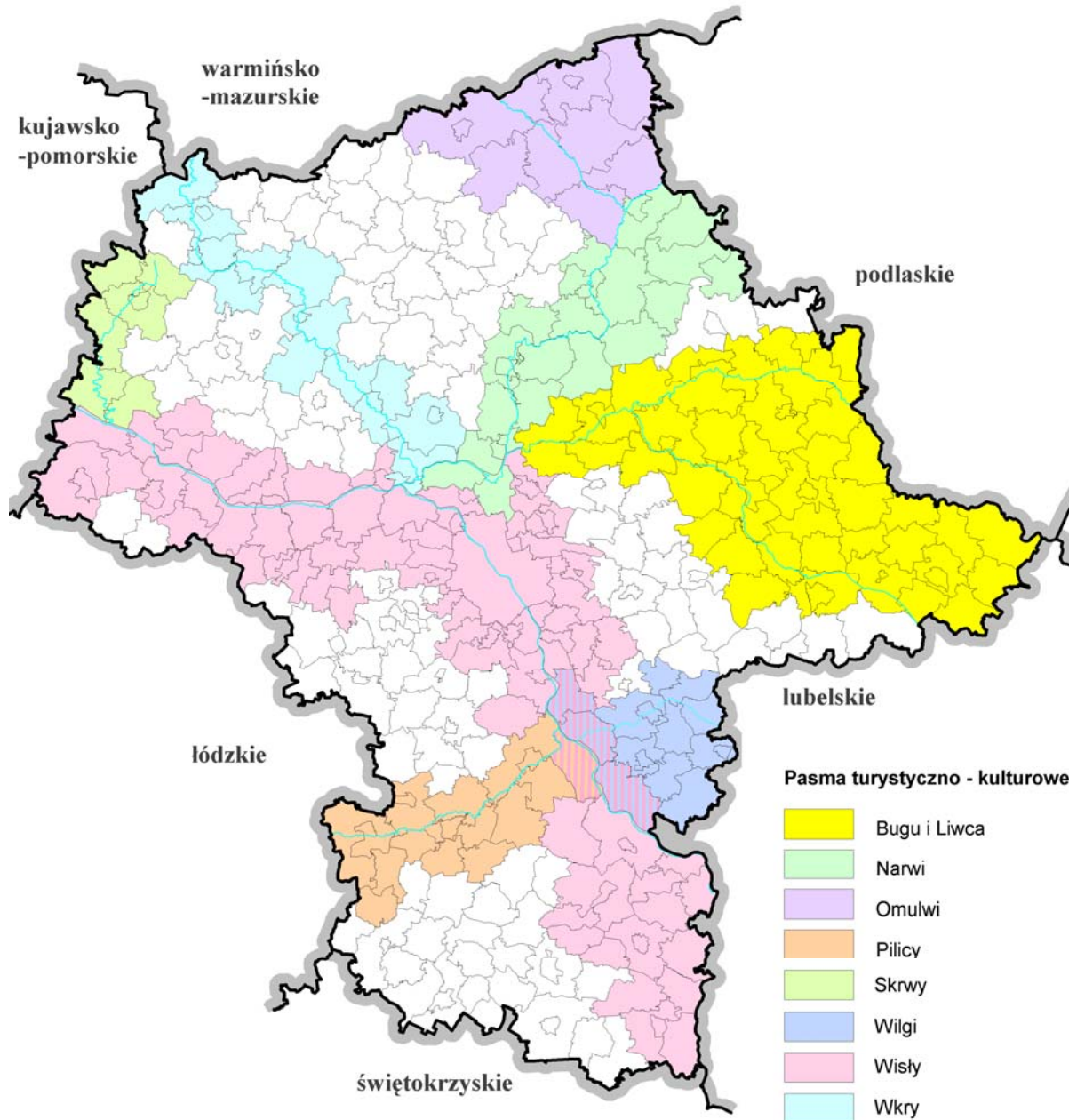
- obecnością dolin rzek o dużym stopniu naturalności i znacznym zróżnicowaniu flory i fauny,
- unikatowymi obiektami przyrodniczo-krajobrazowymi (tereny puszczańskie, siedliska łąkowe, murawowe i bagienne, torfowiska, lasy łąkowe i topolowo-wierzbowe, urozmaicony krajobraz rolniczy),
- znacznym udziałem obszarów objętych ochroną prawną (obszary Natura 2000, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu),
- wysoką lesistością (lasy przeważnie na siedliskach borowych, szczególnie przydatnych do rekreacji i wypoczynku),
- gęstą siecią hydrograficzną (liczne dopływy głównych rzek pasm, starorzecza, stawy, oczka wodne oraz zbiorniki retencyjne służące kąpielom i wędkowaniu),
- nieskażonym powietrzem związanym z niewielkim uprzemysłowieniem i zurbanizowaniem,
- urozmaiconą rzeźbą terenu (stromie brzegi rzek, skarpy, wydmy, wąwozy i jary).

W granicach omawianych pasm licznie zachowały się także dzieła architektury i sztuki. W wojewódzkim rejestrze zabytków figuruje ponad 2,5 tys. zabytków nieruchomych, wśród których wyróżnia się: układy urbanistyczne i ruralistyczne, dzieła architektury i budownictwa, w tym budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody oraz miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność osobistości i instytucji.

Pasmo Bugu i Liwca obejmuje 45 gmin. Walory przyrodnicze tego pasma stanowią przede wszystkim rzeki: Bug i Liwiec, duże kompleksy leśne wykorzystywane do rekreacji i wypoczynku oraz naturalne krajobrazy charakteryzujące się bogactwem świata roślinnego i zwierzęcego. W granicach pasma utworzono 2 parki krajobrazowe (Nadbużański Park Krajobrazowy i Park Krajobrazowy „Podlaski Przełom Bugu”, 20 rezerwatów przyrody, obszary Natura 2000, 3 obszary chronionego krajobrazu (Nadbużański, Siedlecko-Węgrowski oraz „Doliny Bugu i Nurca”, 548 pomników przyrody. Walory kulturowe to 191 obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, wśród których najważniejsze są zespoły pałacowe i dworsko-parkowe oraz obiekty sakralne. Największym zespołem pałacowo-parkowym jest pałac Ogińskich wraz z parkiem miejskim, zwanym Aleksandrią w Siedlcach, a także zespół pałacowy Ossolińskich w Sterdyni i pałac Radziwiłłów w Starejwsi. Zespoły dworskie to m.in. dwór w Chlewiskach (gmina Kotuń), zwany Reymontówką, obecnie Dom Pracy Twórczej, dwór modrzewiowy w Nowej Suche (gmina Grębków) na terenie zespołu noszącego nazwę Muzeum Architektury Drewnianej Regionu Siedleckiego, a także dwór drewniany w Paplinie (gmina Korytnica). W tym paśmie znajduje się były hitlerowski obóz zagłady w Treblince (gmina Kosów Lacki), obecnie Muzeum Walki i Męczeństwa. Przez najciekawsze miejsca prowadzą szlaki turystyczne: piesze i rowerowe oraz ścieżki edukacyjne. Na Bugu i Liwcu odbywają się spływy kajakowe. W gminach: Sarnaki, Brok, Łochów i Somianka

występuje koncentracja bazy noclegowej, głównie ośrodków wypoczynkowych, kwater agroturystycznych i budownictwa lotniskowego. Ośrodki węzłowe to m.in.: Siedlce, Serpelice, Korczew, Brok, Sterdyń, Łochów i Wyszków. Natomiast ośrodki wspomagające to m.in.: Sarnaki, Kosów Lacki, Węgrów, Małkinia i Somianka.

Mapa 1. Pasma turystyczno-kulturowe

Źródło: Opracowanie własne MBPR

Pasmo Narwi obejmuje teren dwudziestu gmin położonych po obu stronach rzeki. Największą atrakcją tego pasma stanowi Zalew Zegrzyński. Fragmenty pasma położone są w Nadbużańskim Parku Krajobrazowym oraz w Warszawskim i Nasielsko-Karniewskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. Pozostałe walory przyrodnicze to 11 rezerwatów i 187 pomników przyrody. Walory kulturowe to przede wszystkim ok. 180 obiektów zabytkowych, figurujących w rejestrze zabytków, w tym najcenniejsze z założeń pałacowo-parkowych: za-

mek biskupów płockich, obecnie siedziba Domu Polonii w Pułtuskach oraz pałac Radziwiłłów w Jadwisinie (gmina Serock), a z architektury sakralnej: zespół klasztorny i 2 kościoły w Ostrołęce, kolegiata w Pułtuskach i sanktuarium maryjne w Wąsewie. W Ostrołęce, Różanie i Serocku znajdują się zabytkowe forty. W paśmie zlokalizowanych jest 35 obiektów noclegowych, głównie ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych. Najwięcej tego typu ośrodków znajduje się nad Zalewem Zegrzyńskim, w gminach: Serock i Nieporęt. Poza tym działają schroniska młodzieżowe i gospodarstwa agroturystyczne. Na obszarach wiejskich pasma rozwija się budownictwo letniskowe, koncentrujące się głównie nad rzeką Narew oraz nad Zalewem Zegrzyńskim. Na odcinku od Łomży w dół rzeka Narew nadaje się do spływów kajakowych i żeglarskich. Poza szlakiem wodnym na Narwi oznakowanych jest wiele kilometrów szlaków turystycznych pieszych i rowerowych. Ośrodki węzłowe w tym paśmie to: Ostrołęka, Czerwin, Różan, Pułtusk i Serock. Ośrodkami wspomagającymi są: Troszyn, Nieporęt, Goworowo, Wąsewo, Długosiodło, Obryte, Wieliszew i Zatory.

Pasmo Omulwi obejmuje teren dziewięciu gmin położonych po obu stronach rzeki. W walory przyrodnicze to 8 rezerwatów i 70 pomników przyrody. Wśród walorów kulturowych najważniejsze są te związane z kurpiowskim krajobrazem etnograficznym oraz 30 obiektów zabytkowych, z których najcenniejszymi są obiekty architektury sakralnej (szczególnie kościoły drewniane w Łysych i Dąbrówce, gmina Lelis) oraz 3 założenia dworskie. Przede wszystkim godnym uwagi jest drewniany dwór z zabytkowym parkiem w Przystani (gmina Olszewo-Borki). Na bazie tradycji kurpiowskich odbywa się wiele cyklicznych imprez przyciągających turystów z kraju i zagranicy, np. *Palma Kurpiowska* w Łysych, *Wesele Kurpiowskie* w Kadzidle i *Miodobranie Kurpiowskie* w Zawodziu (gmina Myszyniec). W paśmie Omulwi zlokalizowany jest tylko 1 całoroczny obiekt noclegowy w gminie Lelis i 6 schronisk młodzieżowych. Gospodarstwa agroturystyczne działają głównie w gminach: Lelis i Łyse. Na rzece Omulew funkcjonuje szlak wodny. Jest to jeden z najpiękniejszych, a jednocześnie mało popularny szlak wodny, prowadzący z jezior mazurskich do rzeki Narew. W paśmie wyznaczono 2 piesze szlaki turystyczne oraz rowerową ścieżkę przyrodniczo-leśną. Ośrodkami węzłowymi są miejscowości: Łyse, Myszyniec, Chorzele, Zawady, Kadzidło, a ośrodkami wspomagającymi: Czarnia, Lelis, Baranowo i Jednoróżec.

Pasmo Pilicy obejmuje 14 gmin położonych po obu stronach Pilicy. Dla zachowania i ochrony bogactwa walorów przyrodniczych i krajobrazowych zostały utworzone formy ochrony przyrody będące również atrakcją turystyczną: 5 rezerwatów przyrody, Obszar Chronionego Krajobrazu „Dolina rzeki Pilicy i Drzewiczki”, obszary Natura 2000, 86 pomników przyrody i zespół przyrodniczo-krajobrazowy. Pasma Pilicy charakteryzuje się także dobrze zachowanym dziedzictwem kulturowym. Szczególnie cenne są założenia pałacowo-parkowe, m.in. w Warce i Nowym Mieście nad Pilicą. Wśród zabytkowych obiektów sakralnych na uwagę zasługuje sanktuarium maryjne w Starej Błotnicy i zespół klasztorny ojców kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą. Bardzo ciekawym obiektem jest Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego utworzone w Warce. Znajdują się w nim pamiątki związane z patronem. W Mniszewie (gmina Magnuszew) znajduje się Skansen Bojowy I Armii Wojska Polskiego usytuowany w miejscu walk o przyczółek warecko-magnuszewski w roku 1944. Atrakcją turystyczną w paśmie jest – uznana za zabytek techniki – Grójecka Kolej Wąskotorowa. Obiekty noclegowe zlokalizowane są głównie na terenie miast: Warka, Białobrzegi, Nowe Miasto nad Pilicą oraz gmin: Promna, Magnuszew, Stromiec, Odrzywół, Stara Błotnica i Mogielnica. Przez omawiany obszar przebiega 15 szlaków turystycznych i 4 trasy rowerowe. Na Pilicy funkcjonuje kajakowy szlak wodny o zróżnicowanym stopniu trudności. Wykształconymi ośrodkami węzłowymi pasma o kluczowym znaczeniu dla rozwoju turystyki są: Warka, Białobrzegi i Nowe Miasto nad Pilicą. Ośrodki wspomagające to: Mogielnica, Wyśmierzyce, Grabów nad Pilicą, Stromiec, Magnuszew i Stara Błotnica.

Pasmo Skrwy obejmuje 6 gmin położonych po obu stronach rzeki będącej lewobrzeżnym dopływem Wisły. Niewątpliwą atrakcją przyrodniczą pasma jest Brudzeński Park Krajobrazowy, który swoim zasięgiem obejmuje dolinę dolnego biegu Skrwy Prawej wraz z przyległymi kompleksami leśnymi. Natomiast wśród walorów kulturowych największą atrakcję stanowi Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, które poprzez ekspozycje skansenowskie prezentuje tradycyjną kulturę mieszkańców wsi mazowieckiej od XIX do XX wieku. Baza noclegowa (gospodarstwa agroturystyczne i ośrodki wypoczynkowe) skoncentrowana jest głównie w gminach: Sierpc, Szczutowo i Brudzeń Duży. Przez najciekawsze tereny prowadzą 2 piesze szlaki turystyczne, a rzeką – szlak kajakowy. W ramach tego pasma wyróżniono Sierpc jako ośrodek węzłowy, a miejscowości: Murzynowo i Cierszewo uznano za ośrodki wspomagające rozwój turystyki.

Pasmo Wilgi to ujściowy bieg rzeki wraz z przyległymi dwunastoma gminami. Walory przyrodnicze pasma znajdują odzwierciedlenie w ustanowionych formach ochrony prawnej, jakimi są: Obszar Specjalnej Ochrony Natura 2000, Mazowiecki Park Krajobrazowy, Nadwiślański Obszar Chronionego Krajobrazu, 4 rezerwaty przyrody, 152 pomniki przyrody i 3 użytki ekologiczne. Walory kulturowe pasma to 42 obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków, z których najważniejszymi są zespoły pałacowe i dworskie, m.in. w Miastkowie Kościelnym, Górznie i Trojanowie oraz obiekty sakralne, w tym kościół drewniany z okresu baroku w Mariańskim Porzeczcu. W Maciejowicach znajduje się Muzeum Tadeusza Kościuszki, w którym zgromadzone są pamiątki związane z osobą naczelnika i bitwą pod Maciejowicami. Charakterystycznym dla tego pasma jest Osiedle Letniskowe Wilga, gdzie wydzielonych jest 2,6 tys. działek letniskowych, głównie dla mieszkańców Warszawy. Ponadto bazę noclegową tworzą ośrodki wypoczynkowe, głównie w gminie Wilga i gospodarstwa agroturystyczne w gminach: Garwolin, Maciejowice i Górzno. Przez obszar pasma przebiega znana trasa samochodowa, zwana Trasą Słoneczną, trasa rowerowa, 4 szlaki piesze oraz leśna ścieżka przyrodniczo-kulturowa. W ramach tego pasma wyróżniono ośrodki węzłowe: Wilga, Maciejowice, Żelechów, Miętne, Jabłonowiec oraz ośrodki wspomagające rozwój turystyki: Garwolin, Łaskarzew, Górki i Mariańskie Porzeczce.

Pasmo Wisły jest obszarowo największe, gdyż obejmuje 78 gmin położonych wzdłuż Wisły. Pasma charakteryzuje się wyjątkowym bogactwem atrakcji przyrodniczych uwarunkowanych przede wszystkim doliną Wisły, atrakcji kulturowych wynikających z obecności Warszawy wraz z jej cennymi zabytkami i miejsc o znaczeniu historycznym. W paśmie występuje duża różnorodność obszarów i obiektów chronionych, w tym najcenniejszy pod względem przyrodniczo-turystycznym – Kampinoski Park Narodowy położony w bezpośrednim sąsiedztwie Warszawy, parki krajobrazowe: Gostynińsko-Włocławski, Mazowiecki, Chojnowski i Kozienicki, obszary chronionego krajobrazu: Warszawski i Nadwiślański, a także obszary Natura 2000, puszcze oraz leśne kompleksy promocyjne. Ponadto w paśmie znajduje się: 83 rezerwaty i 1740 pomników przyrody. Na obszarze pasma Wisły licznie występują dzieła architektury i sztuki. Znajduje się tu ponad 2 tys. zabytków nieruchomych, figurujących w wojewódzkim rejestrze zabytków. Najwięcej najważniejszych zabytków znajduje się w Warszawie. Są to cenne obiekty sakralne, rezydencje królewskie, pałace i zespoły pałacowo-parkowe. Placówki muzealne i archiwalne, przyciągające turystów, również skupione są w większości w tym mieście. Poza Warszawą na uwagę zasługuje Skansen Leśnej Kolejki Wąskotorowej w Pionkach, Muzeum Kolejki Wąskotorowej w Sochaczewie oraz Muzeum Mazowieckie i Muzeum Diecezjalne w Płocku. Pasma Wisły stanowi obszar o bogatej liczbie miejscowości, w których przebywali przedstawiciele świata kultury i postaci związane z historią Polski. To także miejsca ważnych wydarzeń historycznych (bitew, przepraw wojsk itp.). Jedną z najbardziej znanych miejscowości w skali kraju, a nawet Europy jest Żelazowa Wola – miejsce urodzenia Fryderyka Chopina. Spośród miejscowości związanych ze znanymi postaciami literatury należy wymienić m.in. Czarnolas, w którym żył i two-

rzył Jan Kochanowski oraz Płock – miejsce urodzenia i pobytu we wczesnych latach młodości Władysława Broniewskiego. Miejscowością związaną ze znaną postacią historyczną jest Sulejówek. Tutaj, w okresie międzywojennym, w willi „Milusin” mieszkał Marszałek Józef Piłsudski. Najbardziej znanymi miejscami wydarzeń historycznych są: Czerwińsk nad Wisłą, Modlin i Ossów. Zagospodarowanie turystyczne, w tym baza noclegowa pasma, jest bardzo zróżnicowane. Najbogatszą bazą noclegową charakteryzują się Warszawa i Płock oraz gminy o szczególnych walorach przyrodniczych, w których występują ośrodki wypoczynkowe i kolonijne (Serock, Nieporęt, Jedlnia-Letnisko). Specyficzny rodzaj bazy noclegowej stanowią domy letniskowe, najbardziej skoncentrowane w gminach: Gostynin, Łąck, Wilga, Magnuszew, Kampinos, Otwock, Piaseczno, Nowy Duninów, Pionki, Garbatka Letnisko, Osieck i Zakroczym. W gminach wiejskich pasma (szczególnie na pojezierzu gostyńskim) w ostatnich latach rozwinęła się agroturystyka. W paśmie jest ok. 1120 km oznakowanych szlaków pieszych i rowerowych. Obok szlaków turystycznych ważnym elementem są trasy wodne na żeglownych odcinkach Wisły, na odcinku warszawskim oraz rejsy wzdłuż brzegów rzeki w Płocku, a także z Płocka do Nowego Duninowa i Włocławka. W ramach pasma Wisły wyróżniono następujące wykształcone ośrodki węzłowe o dużym znaczeniu dla rozwoju turystyki: Warszawa, Płock, Gostynin, Zakroczym, Wyszogród, Góra Kalwaria, Czersk, Żelazowa Wola, Sochaczew, Niepokalanów, Konstancin-Jeziorna, Otwock i Czarnolas. Istotne znaczenie dla kształtowania kierunków rozwoju turystyki mają ośrodki wspomagające: Łąck, Nowy Duninów, Brochów, Sanniki, Granica, Izabelin, Piaseczno, Sulejówek, Zwoleń, Modlin, Maciejowice, Wilga, Wołomin, Magnuszew, Garbatka Letnisko, Kozienice, Jedlnia-Letnisko oraz Solec nad Wisłą.

Pasma Wkry obejmuje teren czternastu gmin położonych po obu stronach rzeki na Mazowszu północnym. Rzeka Wkra jest prawobrzeżnym dopływem Narwi. Bierze swój początek w okolicach jeziora Kownatki w województwie warmińsko-mazurskim. Wkra charakteryzuje się dużym stopniem naturalności oraz bogatą różnorodnością flory i fauny. Na obszarze gmin objętych opracowaniem znajduje się fragment Górznieńsko-Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego, 4 rezerваты przyrody oraz liczne pomniki przyrody. Występuje także fragment specjalnego obszaru ochrony ptaków, wchodzącego w skład sieci Natura 2000. Pasma posiada wiele atrakcji kulturowych, w tym: miejscowości historyczne, m.in. Lubowidz, Biezuń, Radzanów, zabytkowe kościoły, z których najstarsze to: kościoły drewniane w Strzegowie i Malużynie (gmina Głinojeck), zespół pałacowy w Bieżuniu oraz zabytkowa budowla obronna – Twierdza Modlin. Bazę noclegową tworzą: ośrodki wypoczynkowe, obiekty hotelarskie, schroniska młodzieżowe oraz gospodarstwa agroturystyczne skoncentrowane w gminach: Strzegowo, Pomiechówek i Głinojeck. Najatrakcyjniejsze przyrodniczo i kulturowo tereny można poznać, poruszając się po wyznaczonych szlakach (5) i trasach turystycznych (5). Na rzece funkcjonuje malowniczy szlak kajakowy. Ośrodkiem węzłowym jest Nowy Dwór Mazowiecki, a ośrodkami wspomagającymi: Nasielsk, Głinojeck i Biezuń.

Należy nadmienić, że kilka gmin znajduje się w dwóch pasmach. Gminy: Wilga, Maciejowice i Sobienie-Jeziory znalazły się w paśmie Wilgi i paśmie Wisły, gmina Magnuszew – w Paśmie Pilicy i Paśmie Wisły oraz gmina Nowy Dwór Mazowiecki – w paśmie Wkry i paśmie Wisły. Gminy należące do dwóch pasm na *Mapie 1* oznaczono szrafem.

3. METODA BADAŃ

W niniejszym opracowaniu przeanalizowano działalność samorządów lokalnych w zakresie czynników warunkujących rozwój turystyki, tj.: współpracę gmin w ramach lokalnych organizacji turystycznych, stowarzyszeń i lokalnych grup działania na rzecz turystyki oraz działań promocyjnych – w Internecie, poprzez tradycyjny system punktów informacji tury-

stycznych i organizację imprez masowych. Przeanalizowano także wydatki budżetów gmin na turystykę oraz uzyskane zewnętrzne źródła finansowania przedsięwzięć turystycznych. Na podstawie ww. analiz, spośród najaktywniejszych samorządów lokalnych województwa mazowieckiego, wyłoniono 15 gmin skupionych obszarowo w jednym paśmie turystyczno-kulturowym i współpracujących ze sobą na rzecz rozwoju turystyki, które poddano szczegółowemu badaniu ankietowemu.

4. WSPÓLPRACA GMIN W ZAKRESIE TURYSTYKI

Inicjatywy w zakresie organizacji turystyki, oprócz gmin, podejmuje wiele instytucji, m.in. dyrekcje parków krajobrazowych, nadleśnictwa i szkoły. Wieloletnimi tradycjami w działaniach na rzecz turystyki wyróżnia się Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, które jest najstarszym w Polsce stowarzyszeniem skupiającym turystów i krajoznawców. PTTK stale rozwija i upowszechnia krajoznawstwo oraz turystykę kwalifikowaną we wszystkich jej formach, w tym najbardziej popularną – turystykę pieszą i rowerową. Popularyzuje wiedzę o najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionach Polski oraz promuje w kraju i za granicą turystykę aktywną, będącą polskim produktem turystycznym. W województwie mazowieckim działa 36 oddziałów PTTK, w tym w pasmach turystyczno-kulturowych – 29 (Wisły – 22, Bugu i Liwca – 2, Narwi – 2, Pilicy – 2 i Wkry – 1).

Szczególne zasługi dla podniesienia rangi turystyki na Mazowszu ma powstała w 2006 roku Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, której jednym z założycieli jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Głównym celem statutowym organizacji jest kreowanie i promowanie pozytywnego, atrakcyjnego wizerunku regionu oraz integracja wszystkich działań w branży turystycznej dla powstawania i propagowania produktów turystycznych. MROT współpracuje z organami administracji rządowej i samorządowej, z Polską Organizacją Turystyczną oraz podmiotami gospodarczymi, a także z organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze turystyki. Obok MROT-u, w sferze promocji i turystyki działa także szereg lokalnych organizacji turystycznych, których celem jest budowa atrakcyjnych, lokalnych produktów turystycznych.

4.1. Lokalne organizacje turystyczne

Zadaniem tych organizacji jest integracja społeczności lokalnej, głównie jednostek samorządu terytorialnego, przedsiębiorców (nie tylko branży turystycznej), instytucji i organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz rozwoju turystyki.

Do najprężniej działających lokalnych organizacji turystycznych należą (*Mapa 2*):

- Powiatowa Organizacja Turystyczna – Ostrów Mazowiecka,
- Lokalna Organizacja Turystyczna Północnego Mazowsza – Krasne,
- Kurpiowska Organizacja Turystyczna – Ostrołęka,
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Cud nad Wisłą 1920” – Wołomin,
- Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna – Siedlce,
- Lokalna Organizacja Turystyczna Trzech Rzek – Nowy Dwór Mazowiecki,
- Lokalna Organizacja Turystyczna MAZOWSZE CHOPINA – Sochaczew,
- Lokalna Organizacja Turystyczna „W widłach Wisły i Pilicy” – Pionki,
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Nad Skrwą i Sierpienicą” – Sierpc,
- Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna – Płock.

Powiatowa Organizacja Turystyczna – Ostrów Mazowiecka

Powiatowa Organizacja Turystyczna z siedzibą w Ostrowi Mazowieckiej jest najstarszym stowarzyszeniem na terenie Mazowsza, powołanym jako lokalna organizacja turystyczna. Powstała w 2003 roku i obejmuje zasięgiem swojego działania obszar powiatu ostrowskiego (położony częściowo w paśmie Bugu i Liwca oraz w paśmie Narwi). Organizacja ma na celu rozwijanie turystyki w powiecie, promowanie jego walorów, ochronę dóbr kultury i tradycji oraz wspieranie inicjatyw proturystycznych. Jednym z ważniejszych zadań POT-u jest prowadzenie działalności wydawniczej. Dzięki jej zaangażowaniu powstało kilka wydawnictw promocyjno-informacyjnych dotyczących regionu: *Szlaki Turystyczne w powiecie ostrowskim*, *Informator Turystyczny Powiatu Ostrowskiego*, *Przewodnik po Ostrowi Mazowieckiej*.

Lokalna Organizacja Turystyczna Północnego Mazowsza

Lokalna Organizacja Turystyczna Północnego Mazowsza powołana została w 2004 roku z inspiracji kilkunastu samorządów gminnych, miejskich i powiatowych oraz przedsiębiorców skupionych wokół inicjatywy rewitalizacji zabytkowej kolejki wąskotorowej Mława – Przasnysz – Maków Mazowiecki, będącej podstawą budowania Zintegrowanego Programu Rozwoju Turystyczno-Gospodarczego *Panorama Północnego Mazowsza* pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego. LOTPM obejmuje zasięgiem swojego działania kilkanaście gmin i miejscowości z terenu czterech powiatów: ciechanowskiego, makowskiego, mławskiego i przasnyskiego. Skupia obecnie 38 członków, w tym 15 samorządów gmin (3 położone w paśmie Wkry) i powiatów. Stanowi to silną podstawę do prowadzenia skutecznych działań. Siedzibą organizacji jest Przasnysz. Statutowym celem LOT jest promocja obszaru północnego Mazowsza oraz przybliżanie turystom jego walorów i atrakcji.

Kurpiowska Organizacja Turystyczna

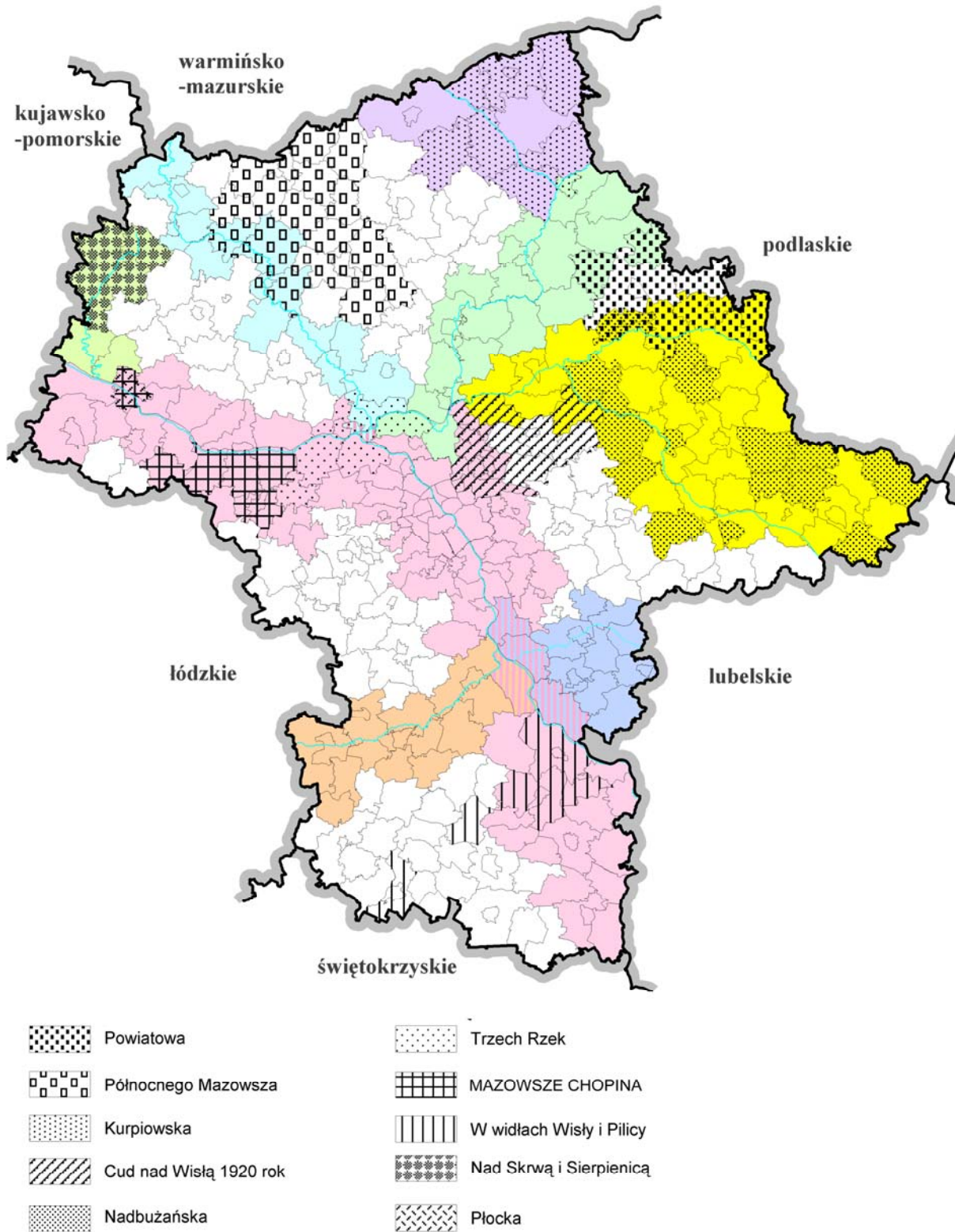
Kurpiowska Organizacja Turystyczna z siedzibą w Ostrołęce została zarejestrowana pod koniec grudnia 2004 roku i działa na terenie Kurpiowszczyzny. W skład stowarzyszenia wchodzi podmioty gospodarcze oraz samorzady miast i gmin: Ostrołęka, Myszyniec, Łyse, Czarnia, Jednorzec, Baranowo, Olszewo-Borki, Lelis, występujące w obszarze pasma Omulwi. Celem działania stowarzyszenia jest wspieranie rozwoju rynku turystycznego na Kurpiowszczyźnie jako miejsca atrakcyjnego turystycznie. Pod przewodnictwem Kurpiowskiej Organizacji Turystycznej powstały produkty turystyczne, m.in.: *Brama na Kurpie* oraz *Bursztynowy Pierścień Kurpiowski*. Celem produktu turystycznego *Brama na Kurpie* jest stworzenie systemu informacji o Kurpiowszczyźnie. Podstawą oferty ma być bogate zaplecze w postaci infrastruktury gastronomiczno-hotelarskiej oraz system wypożyczalni sprzętu rekreacyjnego. Produkt *Bursztynowy Pierścień Kurpiowski* ma zwracać uwagę na walory przyrodnicze Puszczy Kurpiowskiej, na już istniejące szlaki turystyczne oraz tradycje imprez folklorystycznych w tym regionie.

Lokalna Organizacja Turystyczna „Cud nad Wisłą 1920”

Lokalna Organizacja Turystyczna „Cud nad Wisłą 1920” w Ossowie została zarejestrowana w 2004 roku i obejmuje zasięgiem swojego działania podwarszawski powiat wołomiński (2 gminy z pasmo Bugu i Liwca oraz 3 miasta i 1 gminę z pasma Wisły). Swoją działalność koncentruje na promowaniu walorów tego obszaru, m.in. poprzez planowanie wdrożenia kilku produktów turystycznych. LOT „Cud nad Wisłą” tworzą jedynie organizacje pozarządowe. Jednym z najważniejszych projektów planowanych przez organizację jest projekt *Bitwa Warszawska 1920 – Cud nad Wisłą*, zakładający wdrożenie dwóch podproduktów: *Doliny Rzeczne Powiatu Wołomińskiego* (tereny przyległe do rzeki Rządza jako centrum turystyki aktywnej) oraz *Cud nad Wisłą – szlak historyczny*. Drugim ważnym produktem, skierowanym

głównie do dzieci i młodzieży, będzie utworzenie Centrum Edukacji Patriotycznej w Osso-
wie.

Mapa 2. Lokalne organizacje turystyczne

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie informacji ze stron internetowych MROT, *Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013* oraz badania ankietowego wybranych gmin

Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna

Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna powstała w 2005 roku w Siedlcach. Terenem działalności organizacji jest wschodnie Mazowsze – dorzecze rzeki Bug. W jej skład wchodzi osoby fizyczne, osoby prawne, przedsiębiorcy branży turystycznej, placówki kultury oraz 18 jednostek samorządu terytorialnego, w tym 12 gmin z obszaru opracowania, położonych w paśmie Bugu i Liwca. NLOT aktywnie działa na rzecz poprawy infrastruktury turystycznej, głównie poprzez oznakowanie atrakcji turystycznych oraz zagospodarowanie szlaków turystycznych, a także budowy systemu informacji turystycznej. Do najważniejszych działań organizacji należy inicjatywa opracowania *Programu Rozwoju Produktu Turystycznego i Kreacji Marki Obszaru Gmin Dorzecza Nadbużańskiego*. Program stał się impulsem do działań na rzecz rozwoju turystyki gmin położonych w dolinie Bugu. NLOT uruchomił i stale doskonali Nadbużańską Platformę Internetową, na której jednostki samorządowe mogą promować własne walory turystyczne. Prowadzi też prężnie działający Punkt Informacji Turystycznej „it” oraz bierze udział w targach turystycznych z ofertą turystyczną regionu nadbużańskiego. Współdziała z ogólnopolskim i regionalnymi systemami informacji turystycznej ISIT w celu wypromowania obszarów nadbużańskich. W 2009 roku *Internetowy System Informacji Turystycznej Wschodniego Mazowsza*, działający na Nadbużańskiej Platformie Internetowej, utworzony przez NLOT został wyróżniony *Wawrzynem Polskiej Turystyki*. Organizacja brała również udział w projekcie *Turystyka Wspólna Sprawa* i *Programie Oznakowania Atrakcji Turystycznych*. Najnowszą inicjatywą Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej jest realizacja projektu *Urząd Gminy i jej Internetowy System Informacji Turystycznej w kontekście społeczeństwa informacyjnego*. Do wzięcia udziału w programie pilotażowym projektu wytypowana została gmina Kosów Lacki. Projekt polega na stworzeniu centralnej ewidencji obiektów turystycznych i połączenie ich w systemie tak, aby dane o atrakcjach gminy i ofercie turystycznej służyły samoistnie i aktualizowały się na Gminnym Portalu Turystycznym. Jest to kolejny etap realizacji systemu promocji jednostek samorządowych.

Lokalna Organizacja Turystyczna Trzech Rzek

Lokalna Organizacja Turystyczna Trzech Rzek została zarejestrowana w marcu 2007 roku i działa w ramach projektu *Partnerstwo w Widłach Trzech Rzek*, obejmując zasięgiem działania gminy powiatu nowodworskiego: Nowy Dwór Mazowiecki, Czosnów, Leoncin, Pomiechówek, Zakroczym i Wieliszew, występujące w obszarze trzech pasm turystyczno-kulturowych: Wisły, Wkry, Narwi. Siedziba organizacji znajduje się w Nowym Dworze Mazowieckim. Podstawowym celem działalności organizacji jest promowanie i rozszerzenie oferty turystycznej i rekreacyjnej Nowego Dworu Mazowieckiego oraz atrakcyjnych turystycznie miejsc położonych u zbiegu trzech rzek – Wisły, Narwi i Wkry. LOT Trzech Rzek tworzy gminne punkty informacyjne w każdej z gmin partnerskich.

Lokalna Organizacja Turystyczna MAZOWSZE CHOPINA

Lokalna Organizacja Turystyczna MAZOWSZE CHOPINA z siedzibą w Sochaczewie została powołana w marcu 2008 roku. W jej skład wchodzi osoby fizyczne i prawne, przedsiębiorcy branży turystycznej, placówki kultury oraz jednostki samorządu terytorialnego: Płock, Sochaczew, Sanniki, Iłów, Brochów, Młodzieszyn (występujące w paśmie Wisły). Głównym celem tej organizacji jest rozwój lokalnego rynku usług turystycznych oraz budowanie i promowanie oferty turystycznej zachodniego Mazowsza, przede wszystkim miejsc związanych z życiem i twórczością Fryderyka Chopina. LOT MAZOWSZE CHOPINA zrealizował m.in. 2 projekty *Program rozwoju i promocji produktu turystycznego Mazowsze Chopina* oraz *Program podnoszenia kwalifikacji przewodników oprowadzających turystów*

Szlakiem Chopina. Plany tej organizacji na 2010 rok związane były z 200. rocznicą urodzin Fryderyka Chopina, m.in. uruchomienie Centrum Informacji w Żelazowej Woli.

Lokalna Organizacja Turystyczna Południowego Mazowsza „W widłach Wisły i Pilicy”

Lokalna Organizacja Turystyczna Południowego Mazowsza „W widłach Wisły i Pilicy” jest kolejną organizacją powstałą na terenie województwa mazowieckiego. O jej powołaniu 1 lutego 2008 roku zdecydowało 21 przedstawicieli samorządów (część z obszaru pasma Wisły), organizacji i instytucji m.in. z Radomia, Szydłowca, Pionek, Kozienic, Garbatki Letnisko. Siedzibą organizacji są Pionki. Jej celem jest promocja regionu i jego rozwój turystyczny. Pierwszym krokiem działalności ma być stworzenie systemu informacji turystycznej.

Lokalna Organizacja Turystyczna „Nad Skrwą i Sierpinią”

Lokalna Organizacja Turystyczna „Nad Skrwą i Sierpinią” z siedzibą w Sierpcu powstała w 2008 roku. Tworzą ją: powiat sierpecki, miasto Sierpc, gminy: Sierpc, Mochowo, Rościszewo i Szczutowo, położone w paśmie Skrwy oraz szereg osób prywatnych związanych ze sportem i turystyką. Organizacja swym działaniem obejmuje teren powiatu sierpeckiego. Podstawowymi zadaniami stojącymi przed organizacją są: promocja walorów turystycznych ziemi sierpeckiej w kraju i za granicą, koordynacja działań promocyjnych innych podmiotów z branży turystycznej oraz tworzenie i rozwój produktów turystycznych na obszarze powiatu sierpeckiego.

Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna

Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna z siedzibą w Płocku jest najmłodszą tego typu organizacją – powstała w 2009 roku. Członkami organizacji są przedstawiciele szkół, instytucji kultury, firm prywatnych branży turystycznej i sportowej, samorządu lokalnego i organizacji pozarządowych, a także osoby prywatne. Celem stowarzyszenia jest m.in. kreowanie i promowanie atrakcyjnego wizerunku miasta oraz regionu. PLOT ma sprawić, że Płock (pasmo Wisły) stanie się jeszcze bardziej atrakcyjny dla wycieczek oraz turystów indywidualnych. Ponadto organizacja stawia sobie za cel podejmowanie wszelkich działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego regionu, a także promowanie jego walorów.

4.2. Stowarzyszenia i lokalne grupy działania

W obszarze objętym analizą działa ogromna liczba innych, ważnych z punktu widzenia rozwoju turystyki organizacji pozarządowych, zrzeszających podmioty i osoby zainteresowane rozwojem turystyki. Są to m.in. stowarzyszenia i lokalne grupy działania. Lokalne grupy działania mają na celu dbanie o rozwój własnego regionu, promowanie go, wykorzystywanie lokalnych zasobów oraz tworzenie i realizację lokalnych strategii rozwoju. Mają formę partnerstwa publiczno-prywatnego, mogą się starać o dotacje z osi Leader w ramach PROW 2007-2013 i innych programów Unii Europejskiej. Często stowarzyszenia uzyskują statut lokalnej grupy działania. Z uwagi na znaczną liczbę działających stowarzyszeń i lokalnych grup działania w niniejszym opracowaniu zostały opisane tylko wybrane (*Mapa 3*).

Stowarzyszenie „Zielone Mazowsze”

Stowarzyszenie Kulturalno-Ekologiczne „Zielone Mazowsze” powstało w 1994 roku w Warszawie (pasmo Wisły) i działa na jej terenie oraz na terenie Mazowsza. Jest niezależną organizacją ekologiczną, która dąży do poprawy jakości życia mieszkańców poprzez zwiększanie świadomości ekologicznej społeczeństwa i działania podejmowane na rzecz ochrony terenów cennych przyrodniczo. Zajmuje się przede wszystkim promocją zrównoważonego

transportu, umożliwiającego sprawne poruszanie się bez konieczności degradacji środowiska. Przejawia się to w lobbowaniu na rzecz ścieżek rowerowych oraz sprawnego systemu komunikacji miejskiej i kolejowej. Będąc propagatorem turystyki rowerowej, Stowarzyszenie „Zielone Mazowsze”, jest pomysłodawcą projektu *Velo Mazovia* dotyczącego opracowania spójnej koncepcji sieci 21 regionalnych tras rowerowych, łączących większe miasta i atrakcyjne tereny turystyczne województwa.

Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego

Stowarzyszenie rozpoczęło swoją działalność w 1996 roku. Zasięgiem działania obejmuje zachodnią część województwa mazowieckiego oraz 3 gminy województwa kujawsko-pomorskiego. Członkami stowarzyszenia są miasta: Płock, Gostynin i Kowal, miasto i gmina Gąbin, gminy: Gostynin, Łąck, Nowy Duninów, Iłów, Sanniki, Słubice (położone w paśmie Wisły), Szczawin Kościelny, Baruchowo, Kowal, Włocławek oraz powiaty: płocki i gostyniński. Jego siedzibą jest Łąck. Powstało, by promować region z uwagi na jego bogactwo przyrodnicze, kulturowe i turystyczne. Stowarzyszenie zajmuje się popularyzacją i wspieraniem rozwoju różnych form turystyki na terenie Pojezierza Gostynińskiego. Inicjuje i podejmuje liczne działania związane z rozwojem obszarów wiejskich. Współpracuje z organizacjami i instytucjami zajmującymi się podobną tematyką w kraju i za granicą. Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego realizuje projekt pod nazwą *Terenowy System Informacji*, polegający na wdrożeniu systemu znaków i drogowskazów w terenie informujących o atrakcjach turystycznych, kulturowych i przyrodniczych. W ostatnim okresie stowarzyszenie zrealizowało m.in. projekty: *Ponadregionalny Zielony Turystyczny Szlak Rowerowy Velo Mazovia nr 20*, *Międzynarodowy Szlak Rowerowy EuroVelo R2* oraz *Ponadregionalny Szlak Wisły*.

Stowarzyszenie Rozwoju Turystyki i Rekreacji – Ostrołęka

Stowarzyszenie z siedzibą w Ostrołęce powstało w 1998 roku i obejmuje swoim zasięgiem działania region kurpiowski (pasmo Omulwi i Narwi). Głównym celem stowarzyszenia jest rozwijanie turystyki i rekreacji oraz propagowanie i organizowanie różnych form turystyki i rekreacji dla dzieci i młodzieży, a także osób niepełnosprawnych. Działania stowarzyszenia obejmują m.in.:

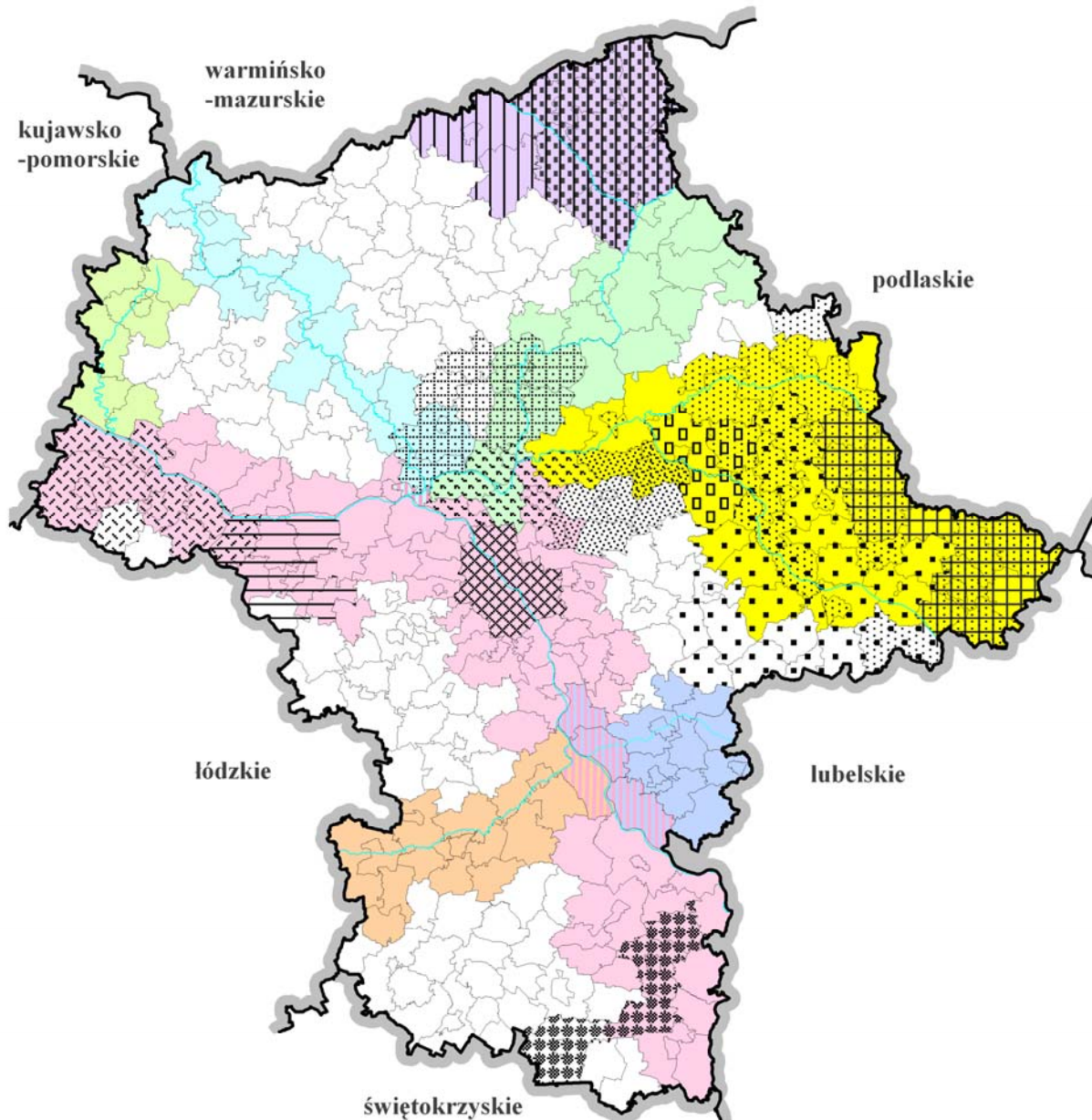
- promocję turystyki powiatu i miasta poprzez powołane przez siebie jednostki organizacyjne: Kurpiowskie Centrum Informacji i Punkt Informacji Turystycznej Powiatu i Miasta,
- opracowywanie i wydawanie okolicznościowych publikacji dotyczących Kurpiowszczyzny i regionu, takie jak: *Humoreski Kurpiowskie*, *Pierścień Kurpiowski*, *Potrawy Regionalne Kurpiowszczyzny*, *Wędrowiec Nadnarwiański* i inne,
- wspieranie inicjatyw lokalnych związanych z rozwojem turystyki, kultury, sportu.

Stowarzyszenie Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich

Stowarzyszenie Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich powstało w 1999 roku i jest największym stowarzyszeniem działającym w obszarze nadbużańskim. Zasięgiem działania obejmuje znaczną część tzw. ściany wschodniej Polski. Celem stowarzyszenia jest wspieranie idei samorządności oraz rozwój zrównoważony tych obszarów. Do stowarzyszenia należy 12 powiatów, 45 miast i gmin z województw: mazowieckiego, lubelskiego i podlaskiego. Większość z przynależnych gmin (27) położona jest w paśmie Bugu i Liwca. Siedziba stowarzyszenia znajduje się w Siedlcach. Stowarzyszenie podejmuje działania na rzecz rozwoju gospodarczego i turystycznego obszaru nadbużańskiego. Wspiera lub podejmuje liczne nowe inicjatywy edukacyjne (organizowanie konkursów i wytyczanie ścieżek ekologicznych). Organizuje coroczne, kilkudniowe spływy kajakowe i gondolowe po rzece Bug oraz liczne im-

prezy kulturalno-sportowe i turystyczne. Stowarzyszenie opracowało i oznakowało *Nadbużański Szlak Rowerowy*, liczący 420 km, z Wyszkowa do Hrubieszowa oraz *Nadbużański Szlak Konny* o długości 72 km, który zaczyna się w gminie Sterdyń, a kończy w Korczewie.

Mapa 3. Wybrane instytucje działające na rzecz turystyki

Stowarzyszenia i lokalne grupy działania:

	Zielone Mazowsze		Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego
	Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego		Kurpsie Razem
	Rozwoju Turystyki i Rekreacji		Nad Bzurą
	Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich		Zielone Mosty Narwi
	Kapitał - Praca - Rozwój		Równiny Wołomińskiej
	Dziedzictwo i Rozwój		Bądźmy Razem
			Tygiel Doliny Bugu

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie informacji ze stron internetowych MROT, *Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013* oraz badania ankietowego wybranych gmin

Stowarzyszenie „Kapitał – Praca – Rozwój”

Bardzo ważnym stowarzyszeniem, działającym na obszarze objętym analizą, jest Stowarzyszenie „Kapitał – Praca – Rozwój” z siedzibą w Siedlcach. Powstało w 2006 roku. Założycielami byli przedstawiciele czterech gmin: Siedlce (pasmo Bugu i Liwca), Skórzec, Wiśniew i Wodynie oraz Polsko-Hiszańska Fundacja Współpracy i Rozwoju. Stale zmienia się skład osobowy stowarzyszenia poprzez nabór nowych członków, głównie gmin. W czerwcu 2009 roku stowarzyszenie uzyskało status lokalnej grupy działania, której głównym zadaniem jest realizacja na obszarze 23 gmin *Lokalnej Strategii Rozwoju w latach 2009-2014*. Jednym z podstawowych celów strategii jest wdrożenie wspólnego, sieciowego produktu turystycznego, promowanego i sprzedawanego pod wspólną marką – *Europejski Park Edukacji*. EPE obejmuje produkty i usługi umożliwiające przybycie, pobyt i korzystanie z walorów turystycznych tego obszaru oraz atrakcyjne spędzanie czasu przez turystów krajowych i zagranicznych. W oparciu o znajdujące się na obszarze parku zasoby przyrodnicze i kulturowe, wyznaczono ostatnio kilkadziesiąt tras edukacyjno-przyrodniczych. Atrakcyjność parku znacząco wzrośnie po uruchomieniu 23 wiosek turystycznych oraz dwóch nowych obiektów o charakterze wystawienniczo-ekspozycyjnym – Muzeum Wody i Energii w Wiśniewie oraz Pawilonu EXPO NATURA 2000 w Suchożebkach.

Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”

Zebranie założycielskie stowarzyszenia odbyło się w lutym 2006 roku w Zwoleniu, który stał się jego siedzibą. Stowarzyszenie jest dobrowolnym zrzeszeniem osób fizycznych i prawnych, o celach niezarobkowych, działającym jako lokalna grupa działania. W skład stowarzyszenia wchodzi m.in.: 11 gmin, w tym Ciepiałów, Gózd, Jedlnia-Letnisko, Pionki, Policzna, Przyłęk, Tczów i Zwoleń, położone w paśmie Wisły oraz Iłża, Jastrzębia i Kazanów. Celem stowarzyszenia jest rozwój obszarów wiejskich z uwzględnieniem ochrony środowiska naturalnego i zasobów historyczno-kulturowych poprzez m.in. rozwój turystyki. Stowarzyszenie realizuje swój cel przez organizowanie i finansowanie imprez kulturalnych, takich jak festiwale, targi i wystawy służące promocji walorów przyrodniczych i kulturowych regionu. Organizacja prowadzi też działalność informacyjną, opracowując i wydając foldery, broszury i plakaty oraz rozpowszechniając materiały audiowizualne, a także tworząc strony internetowe. Działania mają na celu promocję regionu i jego tożsamości kulturowej, a tym samym rozwój turystyczny.

Lokalna Grupa Działania „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego”

Związek Stowarzyszeń „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego” Lokalna Grupa Działania powstał w 2005 roku. Organizacja ma siedzibę w Legionowie. Jako lokalna grupa działania, „Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego” zostało zarejestrowane w celu realizacji pilotażowego programu Unii Europejskiej Leader+. Organizacja obejmuje zasięgiem działania gminy: Jabłonna (pasmo Wisły), Nieporęt, Serock i Wieliszew (pasmo Narwi) z powiatu legionowskiego oraz gminy: Dąbrówka (pasmo Bugu) i Radzymin z powiatu wołomińskiego. Statutowym celem działalności jest tworzenie warunków na rzecz aktywizacji gospodarczej, turystycznej i cywilizacyjnej regionu Zalewu Zegrzyńskiego we współpracy z władzami samorządowymi, administracją państwową, organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami gospodarczymi. Ważnym zadaniem zrealizowanym przez stowarzyszenie jest opracowanie strategii rozwoju turystyki i promocji regionu. Planowanym działaniem jest budowa Markowego Produktu Turystycznego *Jeziro Zegrzyńskie*.

Lokalna Grupa Działania „Kurpsie Razem”

Stowarzyszenie powstało w 2006 roku. Siedzibą organizacji jest Myszyniec. Określenie ‘Kurpsie’ jest gwarowym odpowiednikiem terminu Kurpie. W chwili obecnej LGD „Kurpsie

Razem” jest trójsektorowym partnerstwem. W jego skład wchodzi 8 gmin (Baranowo, Czarna, Jednorozec, Kadzidło, Lelis, Łyse, Myszyniec i Olszewo-Borki) z pasma Omulwi, reprezentujących sektor publiczny, 13 stowarzyszeń – sektor społeczny oraz ośmiu partnerów gospodarczych. Misją działalności stowarzyszenia jest zrównoważony i zróżnicowany rozwój obszaru Kurpiowszczyzny poprzez stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy oraz wzrost aktywności społeczności lokalnych, uwzględniający bogactwo kultury ludowej i walorów przyrodniczych gmin Puszczy Zielonej, korzystnie wpływający na wzrost konkurencyjności obszaru oraz poprawę jakości życia mieszkańców.

Lokalna Grupa Działania Nad Bzurą

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Nad Bzurą obejmuje zasięgiem swojego działania obszar powiatu sochaczewskiego (położony w granicach pasma Wisły). Powstało w maju 2006 roku i skupia ludzi chcących działać na rzecz społeczności lokalnej i chcących przyczynić się do tego, aby region rozumiany różnie jako wieś, gmina, powiat, a nawet szerzej, stawał się coraz lepszy, atrakcyjniejszy i bardziej perspektywiczny, zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających gości. Siedzibą stowarzyszenia są Plecewice. Swoje cele stowarzyszenie realizuje poprzez szereg działań, w tym m.in.: poprzez konkurs ekologiczny *Czysta Bzura*, spływy kajakowe rzeką Bzurą, rajdy rowerowe, m.in. *Rajd Rowerowy Olenderskim Szlakiem*.

Lokalna Grupa Działania „Zielone Mosty Narwi”

Stowarzyszenie „Zielone Mosty Narwi”, mające również status lokalnej grupy działania, powstało w czerwcu 2006 roku. Ma siedzibę w Pokrzywnicy. Działa na obszarze powiatu pułtuskiego i części powiatu nowodworskiego. Początkowy obszar działania stowarzyszenia, obejmujący gminy Pokrzywnicę, Winnicę i Zatory, w roku 2008 został poszerzony o sąsiednie gminy: Gzy, Nasielsk, Pomiechówek, Pułtusk, Świercze oraz Obryte (częściowo położone w paśmie Narwi i w paśmie Wkry). Założeniem lokalnej grupy działania jest dbałość o rozwój i promowanie własnego regionu z wykorzystywaniem lokalnych zasobów. Działania będą realizowane m.in. poprzez:

- tworzenie lokalnych miejsc pracy,
- rozwój rolnictwa zrównoważonego, ekologicznego i agroturystyki,
- zachowanie i ochronę dziedzictwa przyrodniczego, w tym bioróżnorodności rolniczej,
- dbanie o czystość środowiska, szczególnie rzeki Narwi,
- kultywowanie kultury i tradycji lokalnych,
- dbanie o estetykę wsi, zachowanie zabytków i tradycyjnej architektury,
- rozwój lokalnej turystyki, w tym wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych i rozwoju infrastruktury turystycznej.

Lokalna Grupa Działania „Równiny Wołomińskiej”

Stowarzyszenie działa na terenie powiatu wołomińskiego od września 2008 roku. Do grupy należą gminy: Jadów, Zabrodzie z pasma Bugu i Liwca, Wołomin z pasma Wisły oraz Strachówka, Tłuszcz (siedziba stowarzyszenia), Poświętne i Klembów. Cele działania stowarzyszenia są związane z rozwojem powiatu, w tym rozwój turystyki w oparciu o dziedzictwo 1920 roku. Realizuje *Lokalną Strategię Rozwoju* gmin wchodzących w skład stowarzyszenia. Na terenie powiatu propaguje doświadczenia i dobre praktyki związane z wyznaczaniem szlaków turystyki rowerowej według metodologii Greenways.

Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem”

Lokalna Grupa Działania „Bądźmy Razem” obejmuje gminy: Łochów, Korytnica i Stoczek położone w paśmie Bugu i Liwca. Stowarzyszenie zostało założone w 2008 roku, a jego

siedzibą jest Łochów. Oprócz wyżej wymienionych urzędów gmin, członkami LGD są Dom Kultury w Łochowie, biblioteki w Korytnicy i Łochowie, OSP w Stoczku, parafia rzymsko-katolicka w Budziskach, rolnicy, urzędnicy oraz prywatni przedsiębiorcy z obszaru działań grupy. LGD stawia sobie szereg celów, m.in.: rozwój obszarów wiejskich, ochronę dziedzictwa kulturowego i ochronę środowiska naturalnego oraz rozwój turystyki i agroturystyki. Dla realizacji ostatniego celu grupa proponuje m.in.: projekty wytyczania, budowy i zagospodarowania szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych oraz utworzenie centrum informacji turystycznej.

„Lokalna Grupa Działania – Tygiel Doliny Bugu”

Stowarzyszenie „Lokalna Grupa Działania – Tygiel Doliny Bugu” powstało w 2008 roku. Składa się obecnie z dziewiętnastu gmin położonych po obu stronach rzeki Bug, w województwach: mazowieckim i podlaskim (w tym 11 gmin z pasma Bugu i Liwca) oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych i przedsiębiorców. Siedzibą stowarzyszenia jest Drohiczyn. Celem działań jest wykorzystanie bogatego dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego obszarów nadbużańskich dla rozwoju turystyki i agroturystyki. Zadaniem stowarzyszenia jest promocja regionu jako miejsca wypoczynku, inwestycji i spokojnego zamieszkania oraz otwarcie go na współpracę z krajem i zagranicą. Planowane działania LGD mają poprawić trudną sytuację ekonomiczną i demograficzną regionu znajdującego się na pograniczu, spowodowaną latami zaniedbań.

Obszary większości analizowanych pasm turystyczno-kulturowych województwa mazowieckiego znalazły się w zasięgu działań lokalnych organizacji turystycznych oraz stowarzyszeń i lokalnych grup działania. Powstanie tych instytucji stało się znaczącym impulsem w rozwoju turystyki na tych obszarach. Celem działania lokalnych organizacji turystycznych jest przede wszystkim promocja turystyki przy współpracy z Polską Organizacją Turystyki i Mazowiecką Regionalną Organizacją Turystyczną. Ponadto instytucje te wypełniają lukę w organizacji ruchu turystycznego w świetle zadań samorządów lokalnych. Ich działania przyczyniły się do wypromowania walorów turystycznych najatrakcyjniejszych rejonów województwa mazowieckiego poprzez działalność wydawniczą, udział w targach turystycznych i organizację systemu informacji turystycznej. Organizacje turystyczne przyczyniły się do udostępnienia przestrzeni atrakcyjnych turystycznie poprzez wyznaczenie wielu szlaków turystycznych oraz organizację imprez typu rajdy piesze i rowerowe bądź spływy kajakowe. Powstanie lokalnych grup działania umożliwiło pozyskanie unijnych środków finansowych na inicjatywy turystyczne podejmowane na terenach wiejskich. Szczególną działalność instytucji turystycznych można odnotować w paśmie Bugu i Liwca, w którym prężnie działa Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna skupiająca 12 gmin z obszaru opracowania. Gminy te działają także w Stowarzyszeniu Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich oraz w „Lokalnej Grupie Działania – Tygiel Doliny Bugu”. Ostatnio niektóre z badanych gmin (Łochów, Korytnica) przystąpiły do Lokalnej Grupy Działania „Bądźmy Razem”, a gmina Kotuń do Stowarzyszenia „Kapitał – Praca – Rozwój”.

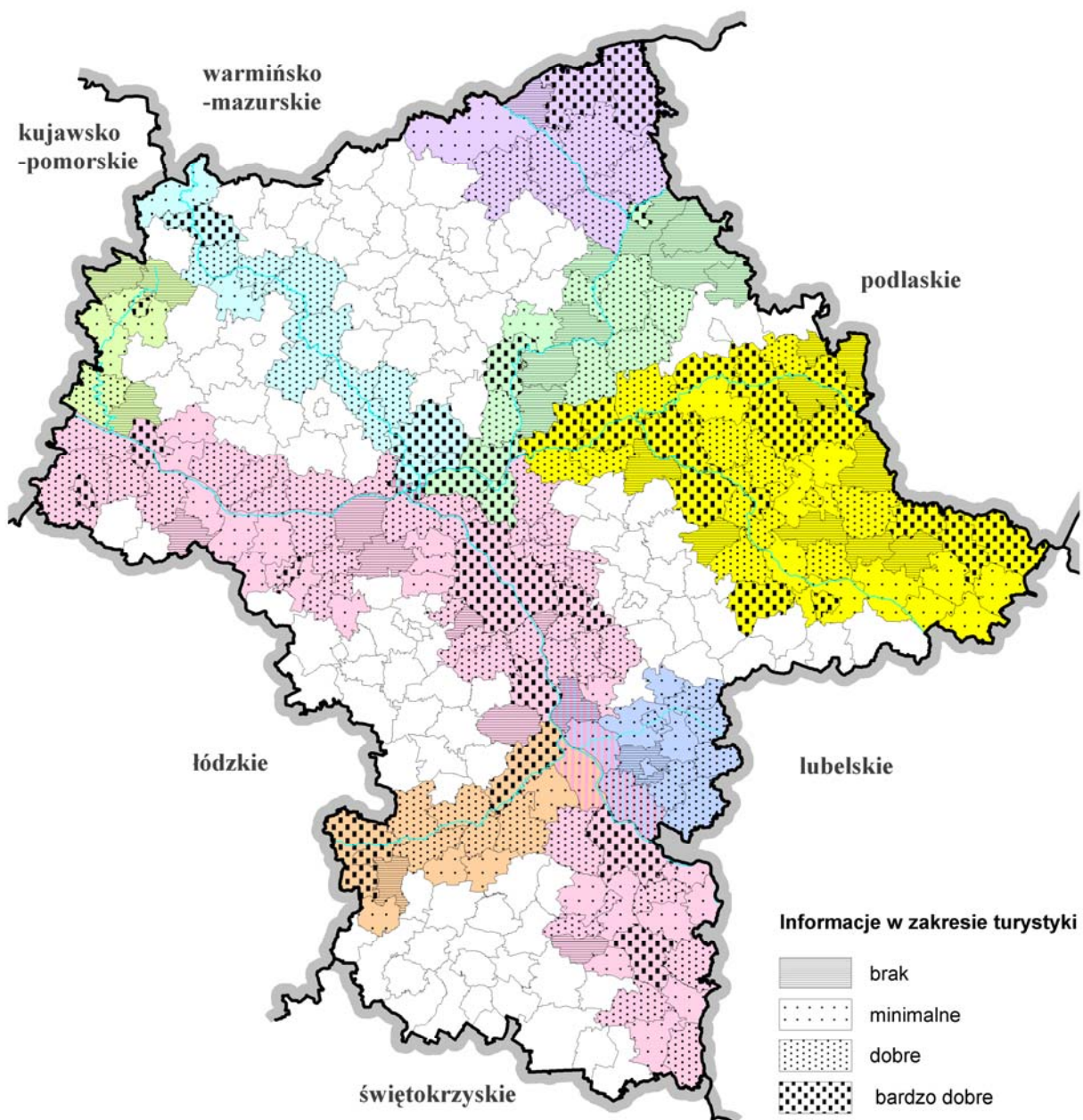
Lokalne organizacje turystyczne, stowarzyszenia oraz lokalne grupy działania funkcjonują głównie w północnej, środkowej oraz wschodniej części województwa i w obrębach zdelimitowanych pasm turystyczno-kulturowych. Dla pobudzenia rozwoju turystyki wskazanym byłoby powstanie tego typu instytucji w południowej części województwa, zwłaszcza w bardzo atrakcyjnym turystycznie paśmie Pilicy i w południowym fragmencie pasma Wisły – nie mniej atrakcyjnym, gdzie dopiero od niedawna działa Lokalna Organizacja Turystyczna Południowego Mazowsza „W widłach Wisły i Pilicy” oraz Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”.

5. DZIAŁANIA PROMOCYJNE GMIN

5.1. Promocja w Internecie

Na potrzeby niniejszego opracowania przeanalizowano strony internetowe 197 gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturowych. Ocena zawartości stron przeprowadzono w aspekcie sposobów promowania potencjału turystycznego gminy (walorów przyrodniczych, kulturowych i zagospodarowania turystycznego), a także ich przejrzystości i interaktywności (linki do podmiotów turystycznych działających w gminie). Przeanalizowano zamieszczone na stronach internetowych następujące informacje dotyczące turystyki w gminie:

Mapa 4. Ocena informacji turystyki na stronach internetowych gmin w pasmach turystyczno-kulturowych

Źródło: Opracowanie własne MBPR

- foldery, zdjęcia, mapy promujące gminę,
- atrakcje turystyczne,
- cykliczne imprezy organizowane przez gminy,
- baza noclegowa, baza gastronomiczna, gospodarstwa agroturystyczne,
- przynależność gminy do organizacji turystycznych,
- gminne centra informacyjne,
- posiadane dokumenty dotyczące rozwoju turystyki: strategię rozwoju turystyki, strategię rozwoju gminy, program rozwoju lokalnego.

Wyniki analiz stron internetowych gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturowych przedstawia *Załącznik 1* i *Mapa 4*.

Stwierdzono, że tylko 38, czyli około 20% przebadanych gmin bardzo dobrze promuje walory turystyczne swojego obszaru w Internecie. Pozostałe samorządy niedostatecznie wykorzystują możliwość tak szerokiej i taniej promocji, jaką umożliwia to medium.

Analizując poszczególne pasma, zauważa się, że najkorzystniejsza sytuacja występuje w paśmie Bugu i Liwca, w którym za bardzo dobre pod tym względem uznano strony internetowe piętnastu gmin. W pozostałych pasmach najlepsze informacje w zakresie turystyki na stronach internetowych miało odpowiednio: w paśmie Wisły – 9 gmin, w paśmie Narwi – 5, w paśmie Pilicy – 3, w paśmie Wkry – 3, w paśmie Omulwi – 2, w paśmie Skrwy – 1 gmina. W paśmie Wilgi żadna strona internetowa gminy nie została oceniona jako bardzo dobra pod względem promocji turystycznej.

5.2. Punkty informacji turystycznej

W omawianych pasmach turystyczno-kulturowych działa 15 centrów i punktów informacji turystycznej „it”. Najwięcej, bo aż 10 punktów informacji turystycznej działa w paśmie Wisły, z czego 5 w Warszawie. Pozostałe punkty z tego pasma znajdują się w Płocku, Sannikach, Nowym Dworze Mazowieckim, Otwocku i Kozienicach. W paśmie Bugu i Liwca działają 2 punkty informacji turystycznej „it”: w Siedlcach przy Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej i Węgrowie – przy oddziale PTTK.

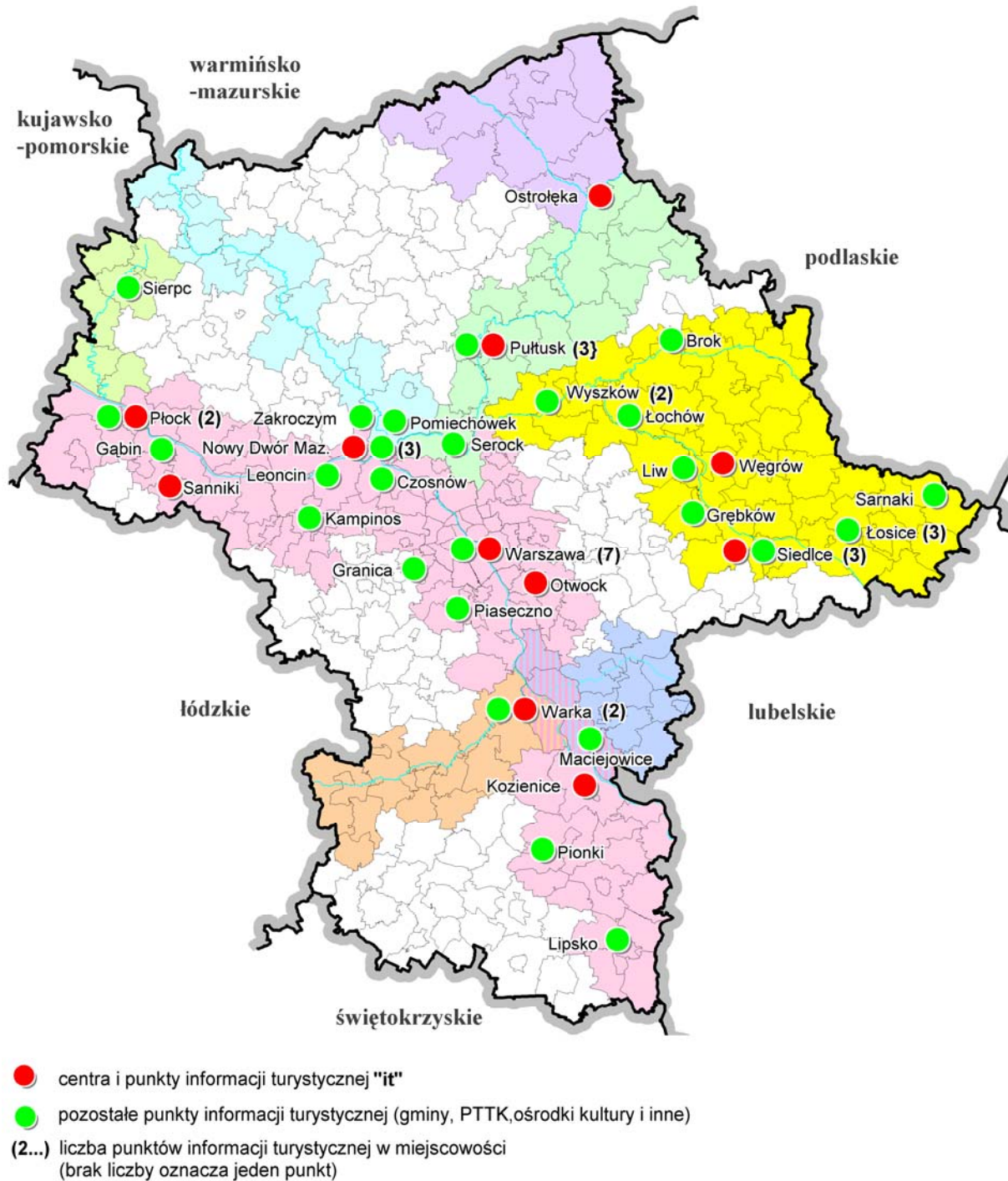
W obszarach o znacznym natężeniu ruchu turystycznego informacje o walorach turystycznych, bazie noclegowej i gastronomicznej oraz gospodarstwach agroturystycznych można uzyskać w gminnych centrach lub punktach informacji turystycznej, a także w oddziałach PTTK. Ponadto turysta może zwrócić się o informacje turystyczne do muzeów, biur podróży i ośrodków kultury. Podstawowe informacje turystyczne można uzyskać także we wszystkich siedzibach miast i gmin, jak również w parkach krajobrazowych – w przypadku gmin położonych w granicach parków krajobrazowych (*Tabela 1*, *Mapa 5*). W ostatnim czasie w organizację informacji turystycznej zaangażowały się lokalne organizacje turystyczne, głównie: Nadbużańska Lokalna Organizacja Turystyczna z Siedlec i Lokalna Organizacja Turystyczna Trzech Rzek z Nowego Dworu Mazowieckiego. Pierwsza z nich utworzyła Nadbużańskie Centrum Informacji Turystycznej w Siedlcach oraz uruchomiła Platformę Internetową dla promowania walorów i zagospodarowania turystycznego terenów nadbużańskich. Druga – prowadzi Punkt Informacji Turystycznej, a także przyczyniła się do powstania gminnych punktów informacyjnych w miejscowościach: Czosenów, Leoncin, Pomiechówek i Zakroczym i planuje uruchomienie takich punktów w każdej z gmin partnerskich.

Należy jednak stwierdzić, że na obszarze wszystkich pasm potrzeby w tej dziedzinie są znacznie większe. Istniejące punkty informacji turystycznej nie są zintegrowane siecią żadnych powiązań i praktycznie wszystkie działają w zupełnej izolacji od siebie.

W celu promocji regionów o znaczeniu turystycznym powinny funkcjonować sformalizowane punkty informacji turystycznej, zatrudniające wykształconą z dziedziny turystyki i promocji kadrę pracowników-informatorów, odpowiednio wyposażone, świadczące szeroki zakres ofe-

rowanych turystom usług. W 2008 roku Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna wdrożyła wspólnie z Polską Organizacją Turystyczną oraz przy finansowym wsparciu Samorządu Województwa Mazowieckiego projekt pt. *Tworzenie systemu informacji turystycznej województwa mazowieckiego*. W wyniku realizacji projektu powinien powstać zintegrowany system informacji turystycznej na Mazowszu.

Mapa 5. Punkty informacji turystycznej w pasmach turystyczno-kulturowych

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie informacji ze stron internetowych MROT, *Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013* oraz badania ankietowego wybranych gmin

Tabela 1. Punkty informacji turystycznej w pasmach turystyczno-kulturowych

Pasma	Powiat	Miejscowość	Centra i punkty informacji turystycznej „it”	Pozostałe punkty informacji turystycznej	
Bugu i Liwca	Łosicki	Łosice		<ul style="list-style-type: none"> •Biuro Informacji, Promocji i Rozwoju Powiatu •Punkt Informacji przy Łosickim Domu Kultury i Sportu •Gminny Punkt Informacji 	
		Sarnaki		Gminna Biblioteka Publiczna	
	Ostrowski	Brok		Gminne Centrum Informacji	
	Siedlecki	Siedlce	Punkt Informacji Turystycznej Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • PTTK, Oddział w Siedlcach • AMB Biuro Turystyczno-Usługowe 	
	Węgrowski	Grębków			Muzeum w Suchej
		Liw			Muzeum Zbrojownia na Zamku
		Łochów			Gminne Centrum Informacji
		Węgrów	Punkt Informacji Turystycznej przy Oddziale PTTK		
Wyszowski	Wyszów		<ul style="list-style-type: none"> • Wyszowska Informacja Turystyczna • Wyszowski Ośrodek Kultury „Hutnik” 		
Narwi	Legionowski	Serock		Miejskie Centrum Informacji	
	Ostrołęcki	Ostrołęka	Kurpiowskie Centrum Informacji		
	Pułtusk	Pułtusk	Gminne Centrum Informacji Turystycznej	<ul style="list-style-type: none"> • Informacja Turystyczna • Muzeum Regionalne • Oddział Wodny PTTK „Pełta” 	
Pilicy	Grójecki	Warka	Punkt Informacji Turystycznej przy Oddziale PTTK	Siedziba OKSiW	
Skrwy	Sierpecki	Sierpc		Muzeum Wsi Mazowieckiej (ratusz i skansen)	
Wilgi	Garwoliński	Maciejowice		Gminny Punkt Informacji	
Wisły	Gostyniński	Sanniki	Punkt Informacji Turystycznej przy Gminnym Ośrodku Kultury		
	Kozienicki	Kozienice	Punkt Informacji Turystycznej, współfinansowana przez Urząd Miasta		
	Lipski	Lipso		PTTK, Oddział w Lipsku	
	Otwocki	Otwock	Centrum Informacji Turystycznej przy PTTK Oddział Otwock		
	Nowodworski	Nowy Dwór Mazowiecki		Punkt Informacji Lokalnej Organizacji Turystycznej „Trzech Rzek”	<ul style="list-style-type: none"> • Klub Przewoźników Terenowych PTTK „Bastion” • Gminny Punkt Informacji
			Czosnów		Gminny Punkt Informacji
			Leoncin		Gminny Punkt Informacji
			Zakroczym		Gminny Punkt Informacji
	Piaseczyński	Piaseczno		BORT PTTK	
	Płocki	Płock	Centrum Informacji Turystycznej	IT Muzeum Mazowieckie	
	Radomski	Pionki		PTTK Pionki	
	m.st. Warszawa	Warszawa	<ul style="list-style-type: none"> •Centrum Warszawskiej Informacji Turystycznej Rynek Starego Miasta •Międzynarodowy Port Lotniczy im. F. Chopina – Terminal 2, •Dworzec PKP Warszawa Centralna (hala główna), •Praski Punkt Informacji Turystycznej i Kulturalnej – Info Praga •Warszawskie Centrum Informacji Turystycznej – Plac Zamkowy 	<ul style="list-style-type: none"> •Punkt Informacji Turystycznej i Kulturalnej Enklawy Żydowskiej •Archidiecezjalne Centrum Informacji 	
Warszawski Zachodni	Granica			Ośrodek Dydaktyczno-Muzealny	
	Kampinos			Punkt Informacji Turystyczne przy UG	
Wkry	Nowodworski	Pomiechówek		Gminny Punkt Informacji	

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie informacji z MROT, *Strategii Rozwoju Turystyki Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013* oraz badania ankietowego wybranych gmin

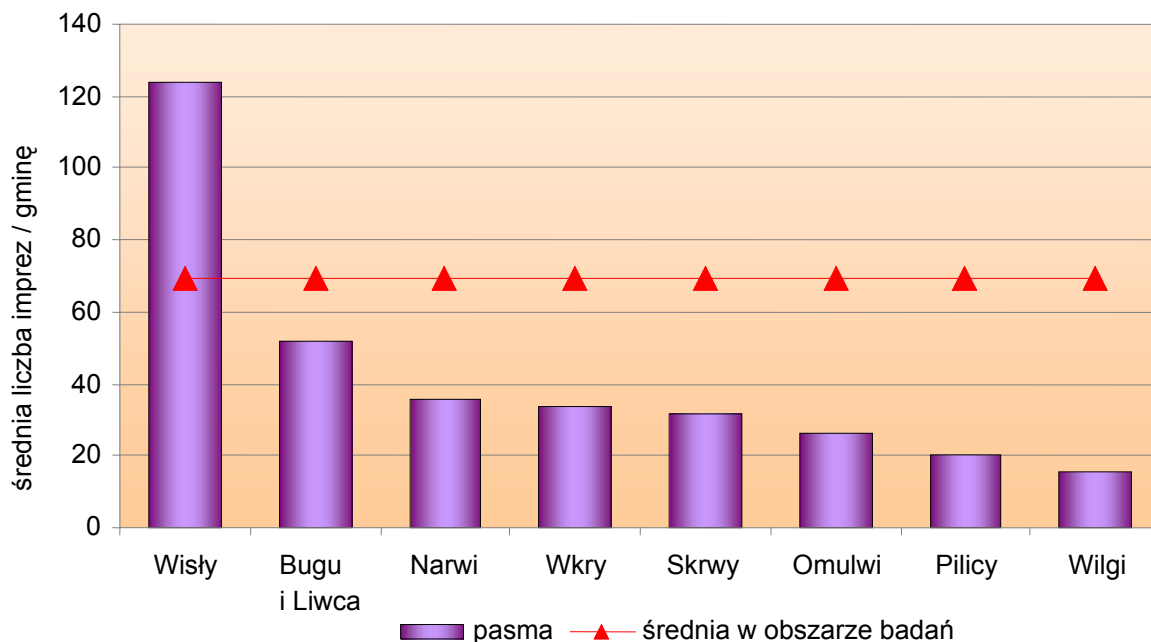
5.3. Imprezy turystyczno-kulturowe

W pasmach turystyczno-kulturowych województwa mazowieckiego organizowanych jest bardzo dużo różnego typu imprez, które co roku przyciągają wielu turystów. Najczęściej są to: dożynki, święto ziemniaka, festyny, majówki, warsztaty promujące „ginące zawody”, imprezy strażackie, turnieje sportowe, festyny sportowo-rekreacyjne oraz spotkania folklorystyczne. Połączone są one z występami popularnych zespołów muzycznych, konkursami dla dzieci i dorosłych, wystawami wyrobów lokalnych artystów oraz degustacją miejscowych potraw.

Dane statystyczne dotyczące liczby imprez oraz ich uczestników są dostępne jedynie za lata: 2003, 2005 i 2007. Do oceny aktualnej sytuacji posłużono się danymi za 2007 rok, a do pokazania występujących w tej dziedzinie tendencji przeanalizowano dane za lata 2003 i 2007 (jest to dostatecznie długi okres, aby uchwycić kierunki zmian). W 2007 roku w analizowanych pasmach odbyło się 13,7 tys. imprez, w których uczestniczyło ok. 2949 tys. osób. Największą liczbę imprez odnotowano w paśmie Wisły (9,2 tys.) oraz w paśmie Bugu i Liwca (2,3 tys.), natomiast najmniej w paśmie Wilgi (0,2 tys.). W porównaniu do roku 2003 zaobserwowano niewielki spadek liczby imprez (o 1,6%) przy jednoczesnym dużym wzroście liczby ich uczestników (o 45,3%), co świadczy o znacznym wzroście popularności tego typu przedsięwzięć.

Ze względu na różną wielkość pasm (liczba należących gmin) wyliczono średnią liczbę imprez przypadających na gminę. W obszarze badań wskaźnik ten wynosił 69,3. Znacznie wyższy wskaźnik od średniego odnotowano w paśmie Wisły (123,9), bardzo niski natomiast w pasmach: Wilgi (15,6) i Pilicy (19,9) – *Wykres 1*. Podobna sytuacja dotyczy liczby uczestników imprez (*Wykres 2*).

Wykres 1. Liczba imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku

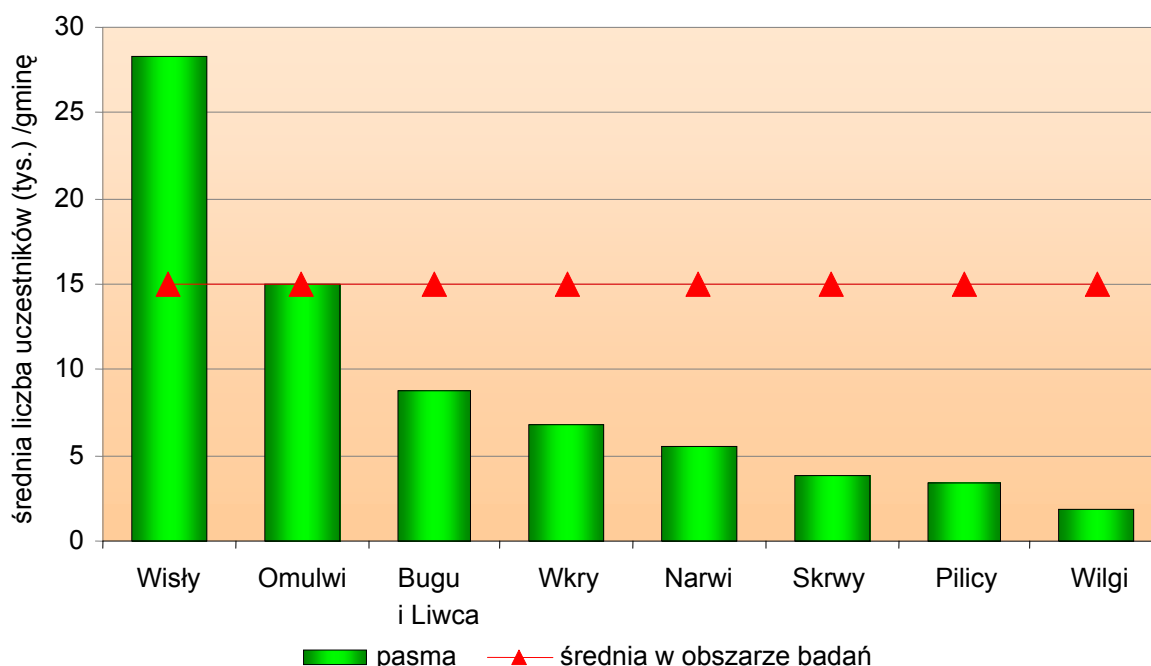
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

Głównym ośrodkiem koncentracji imprez jest Warszawa (pasmo Wisły), w której skupia się aż ok. 42% tego typu przedsięwzięć organizowanych w analizowanych pasmach oraz 53,5% uczestników imprez. Stosunkowo dużą liczbę uczestników odnotowano również w gminach miejskich: Siedlce, Płock, Sokołów Podlaski, Sierpc, gminach miejsko-wiejskich:

Wołomin, Myszyniec, Zwoleń, Lipsko i gminach wiejskich: Małkinia Górna, Łyse, Repki (Mapa 6). Około 50% gmin położonych w pasmach nie zorganizowało w 2007 roku żadnej imprezy. W blisko 30% gmin w latach 2003-2007 liczba ich uczestników zmniejszyła się, taki sam odsetek gmin charakteryzuje się wzrostem tej liczby (Mapa 7). Generalnie można stwierdzić, że gminy organizujące imprezy w poszczególnych pasmach tworzą mniej lub bardziej zwarte obszary, co świadczy o tym, że skuteczną formą aktywizacji jest przykład sąsiedniej gminy.

Większość imprez organizowanych w pasmach ma zasięg lokalny, ograniczający się do jednej gminy, a nawet miejscowości. Szczególne znaczenie dla rozwoju turystyki mają jednak imprezy, które przyciągają nie tylko mieszkańców gmin, w których są organizowane, ale także turystów z kraju i z zagranicy. Są one szeroko propagowane przez środki masowego przekazu.

Wykres 2. Uczestnicy imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku

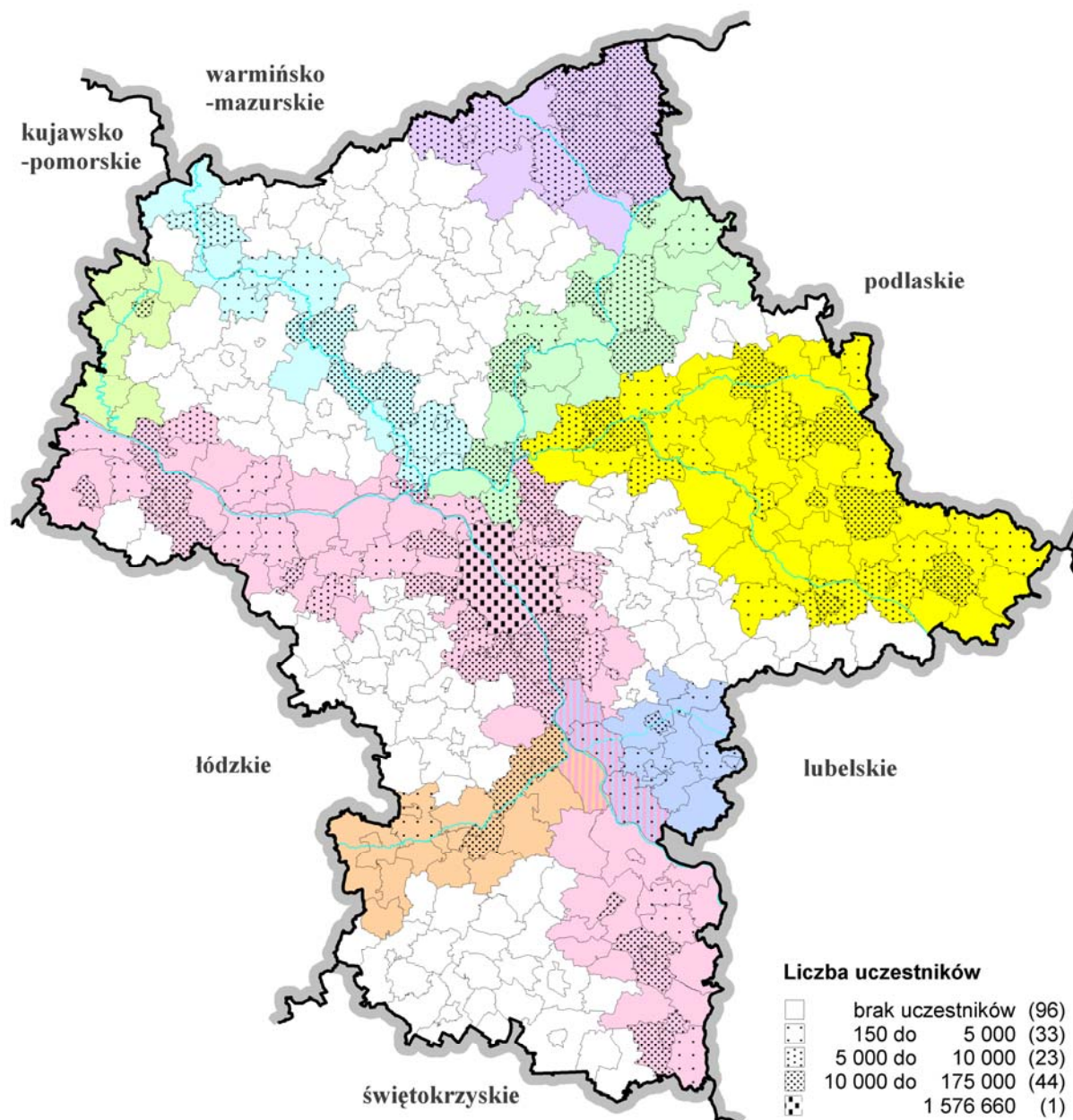

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

Do ważniejszych imprez organizowanych w paśmie Wisły należą między innymi: Międzynarodowy Konkurs Wokalny im. St. Moniuszki w Warszawie, Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. F. Chopina w Warszawie, *Koncerty Chopinowskie* w Żelazowej Woli, Festiwal Świata Niezależnego Audioriver w Płocku, Ogólnopolski Otwarty Konkurs Poezji im. Zbigniewa Herberta w Otwocku, Drużynowe Mistrzostwa Polski w Badmintonie w Płocku.

W paśmie Bugu i Liwca ogólnopolską rangę posiada odbywająca się co roku w Węgrowie impreza folklorystyczna – *Europejska Biesiada Weselna* połączona z *Festiwarem Obrzędów Weselnych*. Znane są również organizowane w zamku w Liwie Ogólnopolskie Turnieje Rycerskie „O Pierścień Księżnej Anny”. Ciekawą zimową imprezą są Mistrzostwa Polski w Sprincie Psich Zaprzęgów w Korczewie. W Siedlcach ważnymi corocznymi wydarzeniami są np. Międzynarodowy Festiwal Piosenki MALWY, Festiwal Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych „Srebrna Maską” oraz Ogólnopolskie Spotkania Śpiewających Poezję.

Mapa 6. Uczestnicy imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

W paśmie Pilicy uroczyście obchodzoną rocznie imprezą jest *Święto Kwitnącej Jabłoni* oraz Piknik historyczno-kulturalny VIVAT PUŁASKI w Warce.

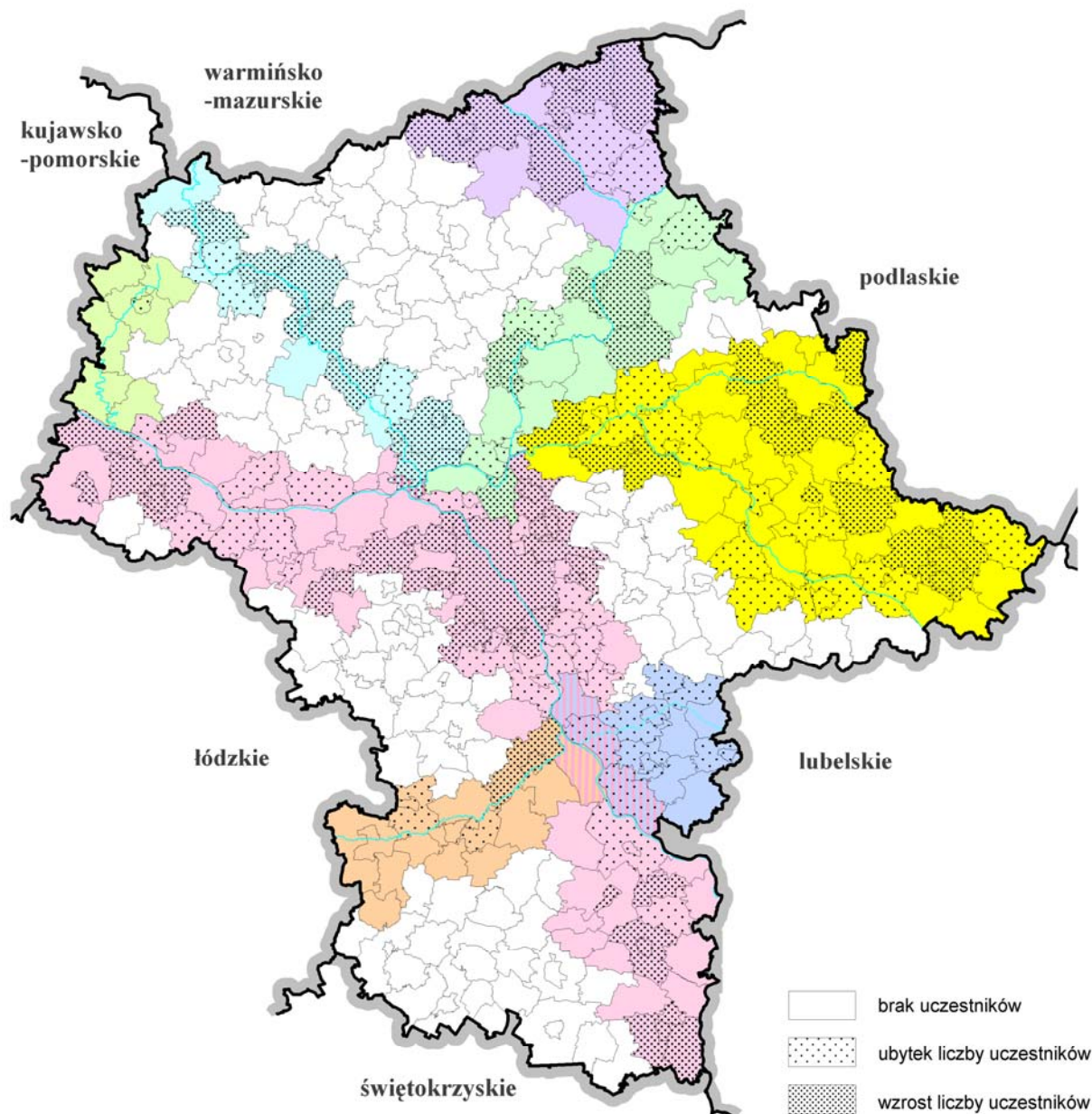
Pasma Wkry słynie z Nowodworskiego Międzynarodowego Rajdu Pojazdów Zabytkowych oraz Międzynarodowych Spotkań Folklorystycznych KUPALNOCKA (Głinojeck).

W paśmie Wilgi organizowany jest np. Konkurs Kapel i Śpiewaków Ludowych Regionów Nadwiślańskich „Powiślaki” w Maciejowicach oraz Regionalny Festiwal Piosenki Religijnej w Garwolinie.

Do imprez masowych organizowanych w paśmie Omulwi należy *Palma Kurpiowska* w Łysych oraz *Miodobranie Kurpiowskie* w gminie Myszyniec.

W paśmie Skrwy znaną imprezą są *Dni Kasztelańskie* i *Miodobranie* w Sierpcu.

Mapa 7. Zmiany liczby uczestników imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku, w stosunku do roku 2003

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

6. WYDATKI NA TURYSTYKĘ

6.1. Wydatki budżetów gmin na turystykę

Zgodnie z *Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* do zadań własnych samorządów gminnych należy m.in. zaspokajanie zbiorowych potrzeb w zakresie kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych.

Dane statystyczne dotyczące wydatków budżetów gmin na turystykę są dostępne jedynie za lata 2007 i 2008. W tym okresie tylko nieliczne gminy (17% wszystkich gmin położonych w pasmach) przeznaczyły środki ze swoich budżetów na rozwój turystyki. Największe kwoty

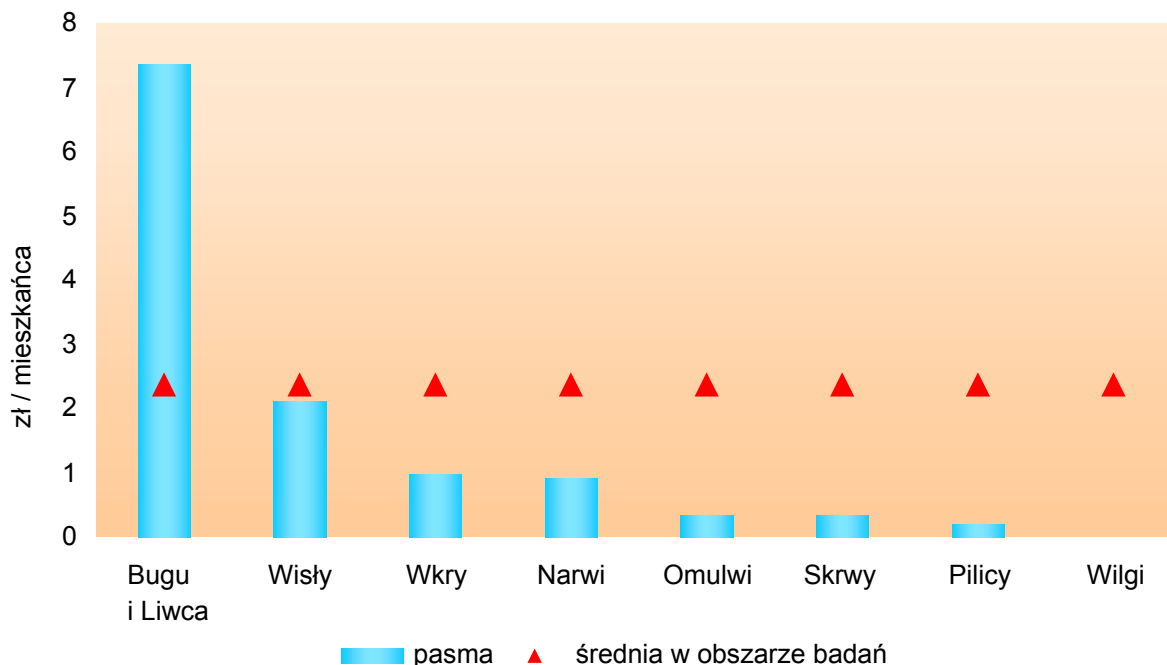
średniorocznie w latach 2007-2008 wydatkowały gminy miejskie: Warszawa – położona w paśmie Wisły (5621 tys. zł) oraz Węgrów – w paśmie Bugu i Liwca (2709 tys. zł) – *Tabela 2.*

Tabela 2. Średnioroczne wydatki gmin (powyżej 10 tys. zł) na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008

Pasma	Gmina	Kwota w tys. złotych
Bugu i Liwca	Węgrów	2709
	Brok	61
	Siedlce	38
Narwi	Ostrołęka	114
	Różan	24
	Nieporęt	23
	Serock	17
Skrwy	Sierpc	15
Wisły	m.st. Warszawa	5621
	Nowy Dwór Mazowiecki	118
	Wołomin	80
	Płock	74
	Konstancin-Jeziorna	49
	Bodzanów	36
	Otwock	28
	Pionki	28
	Nowy Duninów	25
	Gostynin	24
	Ząbki	21
	Łąck	18
	Wiązowna	15
	Głinojeck	10

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

Wykres 3. Średnioroczne wydatki budżetów gmin na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008

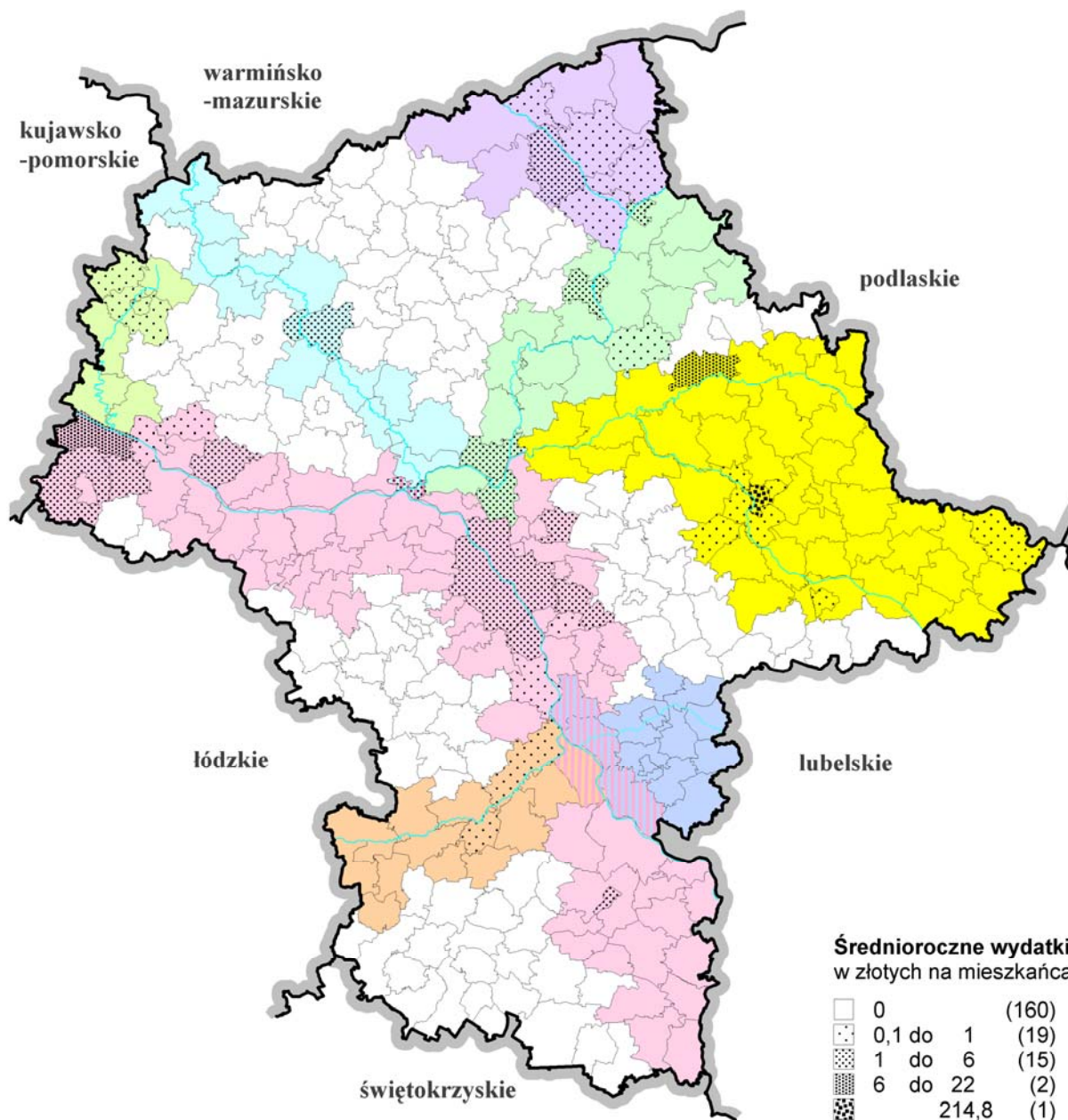
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

W przeliczeniu na mieszkańca średniorocznie w latach 2007-2008 w województwie mazowieckim wydatkowano przeciętnie 1,85 zł, natomiast w pasmach turystyczno-kulturowych

znacznie więcej – 2,38 zł. Najwyższymi wskaźnikami charakteryzują się pasma: Bugu i Liwca (7,4 zł) oraz Wisły (2,1 zł). Brak wydatków odnotowano w paśmie Wilgi (Wykres 3).

W przekroju gmin najczęściej środków na turystykę w przeliczeniu na mieszkańca przeznaczono w mieście Węgrów (214,7 zł/mieszkańca). Znaczne wydatki poniosły ponadto: gmina miejsko-wiejska Brok (21,0 zł/mieszkańca) i gmina wiejska Nowy Duninów (6,4 zł/mieszkańca) – Mapa 8. Większość gmin (80%) położonych w pasmach turystyczno-kulturowych nie poniosła żadnych wydatków na rozwój turystyki. Gminy, które przeznaczyły na ten cel środki z budżetu, finansowały tylko bieżące wydatki na turystykę. Wydatki inwestycyjne odnotowano jedynie w Warszawie, Węgrowie, Ząbkach, Bodzanowie, Przasnyszu oraz Długosiodle.

Mapa 8. Wydatki budżetów gmin na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008

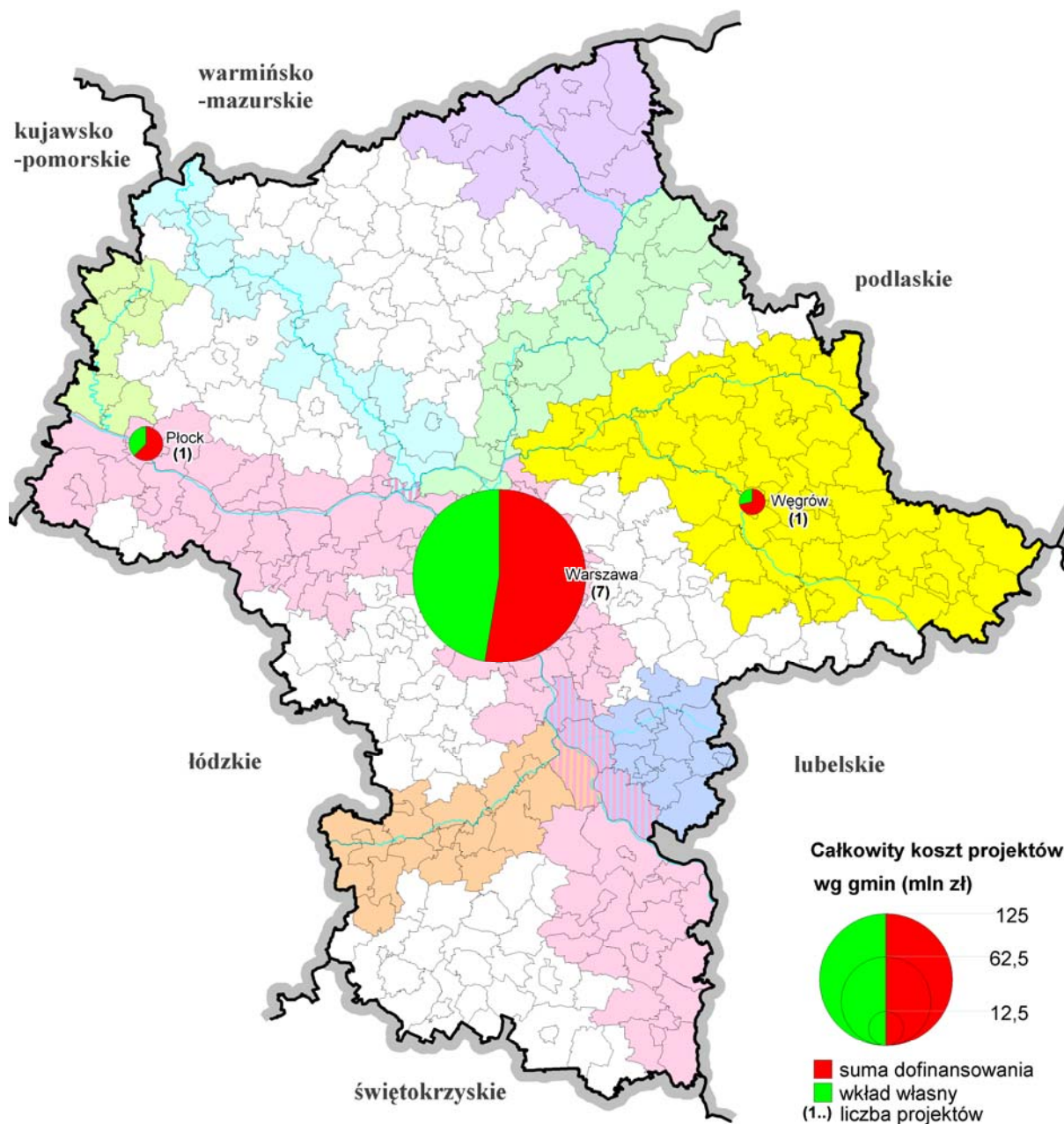
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

6.2. Wykorzystanie funduszy unijnych na inwestycje turystyczne

6.2.1. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

Znaczącym źródłem finansowania rozwoju turystyki są środki unijne przeznaczone na rozwój regionalny. W poprzednim okresie programowania wykorzystywane one były w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006 (finansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego – EFRR oraz Europejskiego Funduszu Społecznego – EFS).

Mapa 9. Środki wsparcia ze ZPORR na lata 2004-2006 na rozwój turystyki w pasmach turystyczno-kulturowych

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie danych ze stron internetowych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego

Projekty turystyczne mogły być dofinansowywane w ramach Priorytetu I ZPORR, Działanie 1.4 *Rozwój turystyki i kultury*. W obszarze pasm turystyczno-kulturowych do realizacji zatwierdzono 9 projektów obejmujących dofinansowanie w wysokości ok. 74 mln zł (*Mapa 9*). Najwięcej – 7 projektów z zakresu kultury o łącznej wartości ok. 65,8 mln zł zrealizowano w Warszawie, pozostałe w Płocku i Węgrowie.

Inwestycje w stolicy dotyczyły budowy, przebudowy bądź renowacji obiektów zabytkowych i muzealnych:

- remont i przebudowa Pałacu Pod Blachą w Zespole Zamku Królewskiego,
- modernizacja nawierzchni ulicy Krakowskie Przedmieście,
- przebudowa pomieszczeń po magazynach Zarządu Domów Komunalnych w celu utworzenia Teatru Otwartego,
- rewitalizacja zabytkowego obszaru Uniwersytetu Warszawskiego przy Krakowskim Przedmieściu,
- restauracja wnętrza pierwszego w Polsce muzeum sztuki – Muzeum Pałac w Wilanowie,
- utworzenie Muzeum Policji w Pałacu Mostowskich – nowego obiektu na mapie życia kulturalnego stolicy,
- adaptacja Kina Polonia na Teatr Polonia.

W Płocku (pasmo Wisły) dofinansowano przebudowę Opactwa Pobenedyktyńskiego oraz Oficyny przy Domu Pod Trąbami na Wzgórzu Tumskim (wartość dofinansowania ok. 4,8 mln zł).

W Węgrowie (pasmo Bugu i Liwca) zrealizowano projekt *Wykorzystanie doliny Liwca w celach turystycznych* (wartość dofinansowania ok. 3,7 mln zł).

6.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego

W obecnym okresie programowania instrumentem realizacji polityki rozwoju regionu jest Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM) finansowany z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Jednym z celów szczegółowych tego programu jest wzmocnienie infrastruktury turystycznej w oparciu o posiadane zasoby zabytkowo-kulturalne.

Wsparcie branży turystycznej w województwie mazowieckim z RPO WM odbywa się przez dofinansowanie projektów w ramach Priorytetu VI *Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji*, Działania: 6.1. *Kultura* oraz 6.2. *Turystyka*. Celem głównym tego priorytetu jest wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Kategorie interwencji to: ścieżki rowerowe, promowanie walorów przyrodniczych, ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego, ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego, rozwój infrastruktury kulturalnej i inne wsparcie dla poprawy usług kulturalnych i turystycznych.

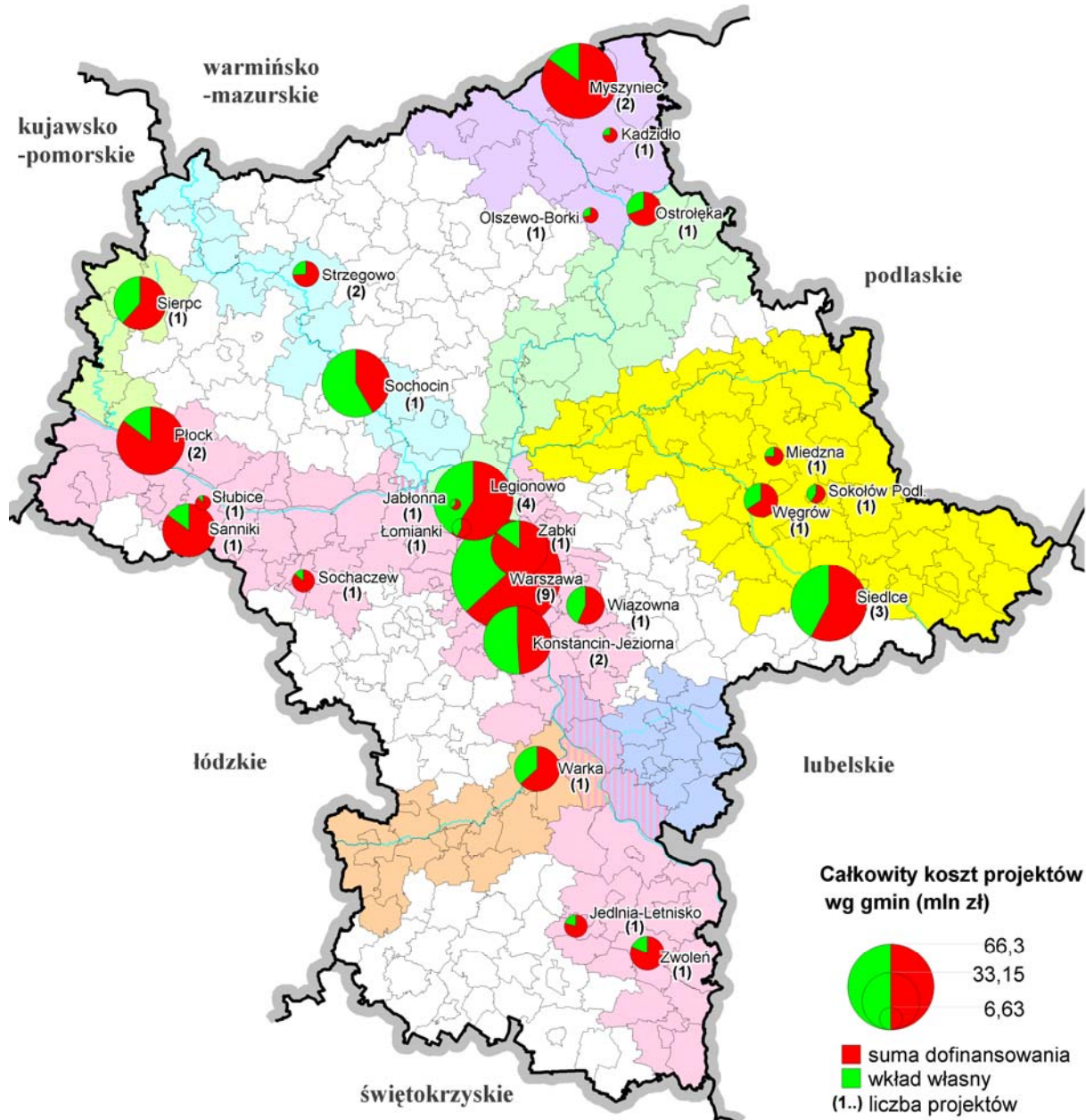
Na dofinansowanie inwestycji związanych z realizacją tego priorytetu przeznaczono na lata 2007-2013 środki w kwocie ok. 150 mln euro, co stanowi 8,2% całkowitej kwoty wsparcia z EFRR dla Mazowsza.

Stan wdrażania środków dla kultury i turystyki na koniec 2009 roku, w ramach zakończonych konkursów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013, przedstawia się następująco (*Mapa 10*):

- Działanie 6.1. *Kultura* – alokacja na konkurs wynosiła ok. 55 mln euro (ok. 263 mln zł). W ramach konkursu beneficjenci złożyli 179 wniosków o dofinansowanie. Pozytywnie ocenę merytoryczną przeszły 82 wnioski, natomiast alokacji wystarczyło na 52 wnioski o wartości dofinansowania 263,1 mln zł, w tym w obszarze pasm turystyczno-kulturowych 34 wnioski.

- Działanie 6.2. *Turystyka* – alokacja na konkurs wynosiła 30 mln euro (ok. 127 mln zł). Beneficjenci złożyli 382 wnioski o dofinansowanie. Pozytywnie ocenę merytoryczną przeszło 226 wniosków. Dokonano wstępnego wyboru projektów o łącznej kwocie dofinansowania 117,5 mln zł. Alokacji wystarczyło na 12 projektów, z czego 8 będzie realizowanych w obszarze pasm turystyczno-kulturowych.

Mapa 10. Projektowane środki wsparcia z RPO WM na projekty konkursowe Priorytetu VI w pasmach turystyczno-kulturowych. Stan na koniec 2009 roku

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie list rankingowych zatwierdzonych wniosków z Działania 6.1. *Kultura* oraz Działania 6.2. *Turystyka* (dane ze stron internetowych MJWPU)

Ponadto została zatwierdzona lista projektów kluczowych o charakterze regionalnym, mających wpływ na rozwój województwa mazowieckiego, zwiększających jego konkurencyjność oraz wykazujących się efektem synergicznym i innowacyjnością. W *Indykatorywnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych dla RPO WM 2007-2013* znalazły się

63 projekty (stan na koniec 2009 roku). W ramach Priorytetu VI ujętych jest 12 projektów z orientacyjnymi kosztami całkowitymi ok. 555,8 mln zł oraz orientacyjną kwotą dofinansowania ok. 265,6 mln zł, z czego 7 projektów będzie realizowanych w obszarze pasma turystyczno-kulturowego Wisły:

- Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie – przebudowa dziedzińca Arsenału Warszawskiego wraz z otoczeniem,
- Muzeum Niepodległości w Warszawie – kompleksowa poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności do kultury obiektów Muzeum Niepodległości w Warszawie poprzez rewitalizację i modernizację oddziału – Cytadeli Warszawskiej, w szczególności X Pawilonu, XI Pawilonu, Bramy Bielańskiej i dziedzińca,
- Parafia pw. Świętego Krzyża w Warszawie – renowacja kościoła Świętego Krzyża wraz z zabudowaniami poklasztornymi w Warszawie, jako ważnego obiektu dziedzictwa kulturowego,
- rewaloryzacja i adaptacja przedpola Pałacu w Wilanowie, barokowej perły mazowieckich rezydencji królewskich dla potrzeb obsługi i recepcji turystycznej – etap I,
- Termy Gostynińskie,
- rozbudowa i modernizacja infrastruktury uzdrowskiej Konstancina-Zdrój,
- budowa Muzeum Walk i Męczeństwa w Palmirach,

oraz 1 projekt w paśmie Skrwyl:

- Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu – budowa centrum kulturalno-rekreacyjnego.

W ramach Priorytetu V *Wzmocnienie roli miast w rozwoju regionu w Indykacyjnym Wykazie Indywidualnych Projektów Kluczowych* również uwzględniono 3 projekty związane z rozwojem turystyki, o łącznej wartości ok. 56,6 mln zł i o orientacyjnej kwocie dofinansowania ok. 48 mln zł. Dwa z nich realizowane będą w obszarze pasm turystyczno-kulturowych. Jeden z projektów dotyczy rewitalizacji Rynku Mariackiego w Węgrowie (pasma Bugu i Liwca), drugi renowacji Bazyliki Archikatedralnej i Muzeum Archidiecezji Warszawskiej (pasma Wisły).

Zainteresowanie beneficjentów uzyskaniem środków finansowych z funduszy europejskich na inwestycje turystyczne w pasmach turystyczno-krajobrazowych jest bardzo duże, o czym świadczy liczba złożonych wniosków. Jednak przydzielone w ramach RPO WM środki na rozwój turystyki tylko w niewielkim procencie pokrywają zapotrzebowanie.

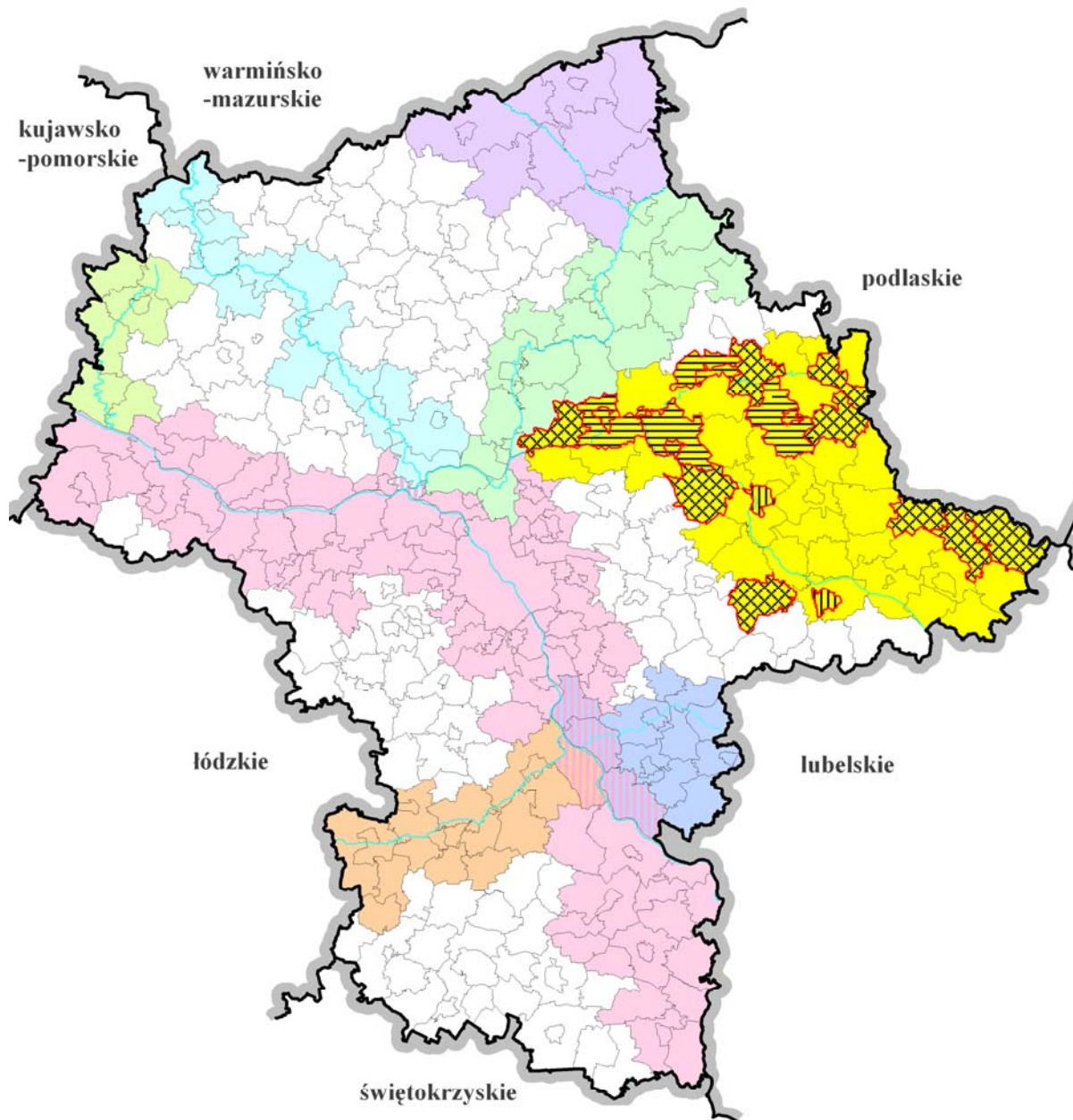
7. ANALIZA WYNIKÓW BADANIA ANKIETOWEGO W WYBRANYCH GMINACH

Podstawowymi kryteriami wyboru gmin do badania ankietowego była ich wysoka aktywność w promowaniu swoich walorów turystycznych, położenie w jednym paśmie turystyczno-kulturowym oraz współpraca w ramach lokalnej organizacji turystycznej, stowarzyszenia lub lokalnej grupy działania.

Do badania wytypowano 15 gmin położonych w paśmie Bugu i Liwca, posiadających bardzo dobre informacje w zakresie turystyki na swoich stronach internetowych (*Załącznik 1, Mapa 4*) oraz współpracujących ze sobą w ramach Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej, Stowarzyszenia Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich i trzech lokalnych grup działania. Większość z wybranych gmin wyróżnia się także w innych analizowanych dziedzinach działalności na rzecz rozwoju turystyki: utrzymuje punkty informacji turystycznej, organizuje imprezy turystyczno-kulturowe oraz finansuje rozwój turystyki ze środków własnych i pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.

Wytypowane jednostki samorządu terytorialnego to 2 miasta: Siedlce i Węgrów, 4 gminy miejsko-wiejskie: Brok, Kosów Lacki, Łochów i Wyszaków oraz 9 gmin wiejskich: Korczew, Korytnica, Kotuń, Małkinia Górna, Nur, Platerów, Sarnaki, Somianka i Sterdyń (*Mapa 11*). Informacje o gminach zawiera *Tabela 3*.

Mapa 11. Gminy wytypowane do badania ankietowego

Gminy wytypowane do badania ankietowego

- miejskie: Siedlce, Węgrów
- miejsko-wiejskie: Brok, Kosów Lacki, Łochów, Wyszaków
- wiejskie: Korczew, Korytnica, Kotuń, Nur, Sarnaki, Małkinia Górna, Platerów, Somianka, Sterdyń

Źródło: Opracowanie własne MBPR

Tabela 3. Ogólne informacje o badanych gminach

Gmina	Powiat	Rodzaj gminy	Powierzchnia (km ²)	Ludność wg faktycznego miejsca zamieszkania (stan na 31. XII. 2008 roku)
Brok	ostrowski	miejsko-wiejska	110	2914
Korczew	siedlecki	wiejska	105	2958
Korytnica	węgrowski	wiejska	179	6623
Kosów Lacki	sokołowski	miejsko-wiejska	200	6481
Kotuń	siedlecki	wiejska	151	8440
Łochów	węgrowski	miejsko-wiejska	198	17574
Małkinia Górna	ostrowski	wiejska	134	12172
Nur	ostrowski	wiejska	96	3086
Platerów	łosicki	wiejska	129	5099
Sarnaki	łosicki	wiejska	198	5103
m. Siedlce	m. Siedlce	miejska	32	77185
Somianka	wyszkowski	wiejska	118	5463
Sterdyń	sokołowski	wiejska	130	4351
m. Węgrów	węgrowski	miejska	36	12600
Wyszków	wyszkowski	miejsko-wiejska	164	38398

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie BDR

W celu uzyskania możliwie szczegółowych informacji na temat zadań podejmowanych przez wybrane samorzady lokalne dla rozwoju turystyki skierowano do nich ankietę zawierającą 28 pytań (*Załącznik 2*). Otrzymano wszystkie odpowiedzi, chociaż ich poziom i kompletność nie zawsze były zadawalające.

Analizę wyników badania ankietowego przeprowadzono w następujących obszarach działalności samorządów lokalnych na rzecz rozwoju turystyki:

- programowanie rozwoju turystycznego gmin,
- promocja turystyczna gmin,
- pobudzanie przedsiębiorczości w sferze turystyki,
- przystosowanie przestrzeni gminy do pełnienia funkcji turystycznej,
- współpraca z instytucjami zewnętrznymi na rzecz rozwoju turystyki.

7.1. Realizacja zadań w zakresie programowania rozwoju turystycznego gmin

Dla kształtowania rozwoju turystycznego gmin szczególne znaczenie mają zadania związane z programowaniem rozwoju turystyki, w zakres których wchodzi przede wszystkim wydzielenie w gminie komórki zadaniowej odpowiedzialnej za sprawy turystyki, a także opracowanie przez gminy dokumentów strategicznych i planistycznych, tj.: strategii rozwoju turystyki, strategii promocji oraz dokumentów gminnych z zapisami dotyczącymi turystyki, tj.: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, strategii rozwoju gminy czy planu rozwoju lokalnego.

Jak wynika z badania ankietowego, wśród piętnastu jednostek samorządowych tylko 3 miasta: Węgrów, Wyszków i Siedlce posiadają dokumenty dotyczące programowania rozwoju turystyki. Najwięcej dokumentów programowych ma w swoim posiadaniu Węgrów, który opracował: program rozwoju turystyki, strategię rozwoju turystyki i strategię promocji. Wyszków dysponuje strategią rozwoju turystyki oraz opracowaniem *Koncepcja przebiegu szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, wodnych) na terenie gminy Wyszków*. Siedlce wykazują posiadanie strategii promocji.

W większości gmin wiejskich i miejsko-wiejskich problematyka turystyki i kierunków jej rozwoju zawarta jest ogólnie w dokumentach dotyczących planowania przestrzennego lub polityki rozwoju, takich jak: studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (13 gmin), strategia rozwoju gminy (9 gmin) i plan rozwoju lokalnego

(12 gmin). Według badania ankietowego, jedynie w dokumentach gminy Kotuń brak wszelkich zapisów dotyczących turystyki. W dokumentach gminnych zdiagnozowane są przede wszystkim walory turystyczne i istniejąca baza turystyczna oraz zadania do realizacji w celu rozwoju turystyki na terenie gminy. Zadania te dotyczą:

- budowy ścieżek rowerowych – gminy: Kosów Lacki, Łochów, Sarnaki, Wyszków,
- wyznaczania nowych szlaków turystycznych: pieszych, rowerowych i kajakowych – gminy: Łochów, Sarnaki, Wyszków,
- odnowy i renowacji zabytków – miasto Węgrów i gmina Korczew,
- budowy boisk sportowych – gminy: Nur, Wyszków,
- budowy Regionalnego Centrum Sportu i Rekreacji – miasto Siedlce,
- rozwoju gospodarstw agroturystycznych – gminy: Platerów i Sarnaki,
- powiększenia i modernizacji bazy noclegowej i gastronomicznej – miasto Węgrów.

Gmina Korytnica, jako zadania związane pośrednio z rozwojem turystyki, wskazała likwidację dzikich wysypisk śmieci, budowę oczyszczalni ścieków i budowę wodociągów (poprawa stanu środowiska), Kosów Lacki – budowę parkingów (poprawa dostępności komunikacyjnej). Na pytanie ankietowe o formy zarządzania turystyką w gminie, 7 z 15 przebadanych gmin odpowiedziało negatywnie. Samodzielne stanowisko do spraw turystyki utworzone jest tylko w Urzędzie Miasta Siedlce. W pozostałych jednostkach zadania związane z turystyką są przyłączone do innych komórek organizacyjnych urzędów gmin. W Broku turystyką zajmuje się Gminne Centrum Informacji. W Korczewie, Łochowie i Wyszkwie zadania z turystyki podejmują wydziały promocji gminy. W gminie Platerów turystyką zajmuje się Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół, a w Sarnakach – pracownik, który ma dużo szerszy zakres czynności. Zatem należy stwierdzić, że w zdecydowanej większości badanych gmin spraw turystyki nie prowadzą specjaliści z zakresu turystyki.

Pracownicy zajmujący się turystyką brali udział w szkoleniach z zakresu turystyki (8 jednostek samorządowych). Były to przeważnie szkolenia zorganizowane przez Nadbużańską Lokalną Organizację Turystyczną w Siedlcach w ramach programu *Turystyka – wspólna sprawa* (Brok, Korytnica, Platerów, Sarnaki, Węgrów). Szkolenia przeprowadzały też stowarzyszenia mające w statucie cele związane z rozwojem turystyki. Gminy: Sarnaki i Korytnica brały udział w szkoleniach organizowanych przez „Lokalną Grupę Działania – Tygiel Doliny Bugu” w Drohiczyne. W Siedlcach pracownik odpowiedzialny za turystykę uczestniczył w szkoleniu w ramach programu *Regionalny Produkt Turystyczny Wschodniego Mazowsza*. Zakres tego projektu obejmuje budowę infrastruktury turystycznej: ścieżek, tras i 17 stanic rowerowych w ramach trasy rowerowej *Zielone Siedlce* w Siedlcach, w powiązaniu z trasami rowerowymi zlokalizowanymi na terenie powiatu siedleckiego, wyznaczonymi przez PTTK i gminy powiatu siedleckiego. Projekt obejmuje ponadto opracowanie i wydanie materiałów promocyjnych i informacyjnych oraz mapy nawigacji GPS. Porozumienie w sprawie realizacji projektu zawarło miasto Siedlce, starostwo powiatu siedleckiego oraz 13 gmin, w tym gminy: Kotuń i Korczew (objęte badaniem ankietowym).

Wszystkie szkolenia, w jakich brali udział pracownicy badanych gmin, dotyczą sposobów promocji, oznakowania atrakcji turystycznych, pozyskiwania źródeł dofinansowania lub przepisów prawnych w zakresie turystyki.

7.2. Realizacja zadań w zakresie promocji turystycznej gmin

Wśród zadań samorządów lokalnych, istotnych dla kształtowania rozwoju turystycznego gminy, szczególne znaczenie mają zadania promocyjne, w ramach których oceniono między innymi sposoby promowania walorów turystycznych poprzez: promocję w prasie, radiu i telewizji, informację o imprezach kulturalno-sportowych w środkach masowego przekazu, oznakowanie atrakcji turystycznych, publikację materiałów promocyjnych, współpracę

z gminami zagranicznymi oraz udział w targach turystycznych (promocja w Internecie wybranych gmin została oceniona w rozdziale 5.1. jako bardzo dobra).

Dla rozreklamowania posiadanych walorów gminy wykorzystują różne środki celem dotarcia do masowego odbiorcy. Najczęściej są to lokalne: prasa, radio i telewizja. Wśród badanych gmin – w prasie promowało się 13 samorządów. Według badania ankietowego, tylko gminy: Korczew i Sarnaki nie korzystały z promocji turystycznej w prasie. W radiu promowało się 8 gmin, a w telewizji – 7. Należy stwierdzić, że tego typu działalność reklamowa ma przede wszystkim charakter reklamy informującej. W środkach masowego przekazu 11 gmin promowało masowe imprezy kulturalno-sportowe odbywające się na terenie danej gminy. Tylko gminy: Korczew, Korytnica, Kosów Lacki i Sarnaki nie korzystały z tego typu promocji. Najczęściej gminy korzystały z ogłoszeń w lokalnej prasie. Gmina Brok reklamowała *Dni Broku i Puszczy Białej w Tygodniku Ostrołęckim*. W tej samej gazecie gmina Nur reklamowała *Festyn na Rynku*, a gmina Małkinia – *Nadbużańską Noc Świętojańską*. Na łamach *Kuriera Wyszковского* ukazują się ogłoszenia o *Dniach Powiatu Wyszковского, Dożynkach* i innych imprezach odbywających się na terenie gmin: Wyszków, Łochów i Somianka. Imprezy odbywające się w Siedlcach i Węgrowie reklamowane są w *Tygodniku Siedleckim* i *Życiu Siedleckim*. W prasie ogólnopolskiej – branżowej reklamowane są *Ogólnopolskie Zawody Wędkarskie* organizowane przez Wyszków. Gminy i miasta sięgają też po przekaz telewizyjny i radiowy. W lokalnych: telewizji i radiu ukazują się reklamy imprez organizowanych przez miasta: Siedlce (*TV Siedlce, Katolickie Radio Podlasie*) i Węgrów (*Telewizja Kablowa Podlasianka, Katolickie Radio Podlasie*) oraz gminę Sterdyń (*Telewizja Kablowa Sokółów Podlaski*). Gminy Łochów, Węgrów i Wyszków korzystają też z bloków reklamowych telewizji regionalnych – *TVP INFO* i *TVP 3*. Wyszków reklamuje *Festiwal Piosenki lat 60-tych i 70-tych* oraz *Turniej Siatkówki* także w telewizji ogólnopolskiej. Coraz częściej gminy sięgają po najszerszą i najtańszą reklamę, jaką daje Internet. Z tej formy korzystają gminy: Platearów (która w ten sposób reklamuje *Plener Malarcki*), Somianka i Sterdyń. A wszystkie gminy korzystają też z nagłaśniania wydarzeń mających miejsce w gminie poprzez plakaty zawieszane w najczęściej odwiedzanych miejscach.

Promowanie atrakcji turystycznych (przyrodniczych i kulturowych) oraz bazy noclegowej w formie tablic i plakatów informacyjnych z opisem tego typu atrakcji wykazało 11 gmin. Negatywnie na to pytanie odpowiedziały gminy: Brok, Korczew, Kotuń i Wyszków.

W celu wypromowania atrakcji turystycznych i zagospodarowania turystycznego na zewnątrz gminy publikują materiały promocyjne w postaci folderów, przewodników turystycznych i map, które cechuje coraz większa staranność wykonania oraz atrakcyjność szaty graficznej. Foldery publikuje 10 gmin. Tylko gminy: Korczew, Korytnica, Kotuń, Nur i Somianka nie posiadają folderów z informacjami o gminie. Natomiast przewodniki turystyczne publikuje tylko 5 jednostek samorządowych: Łochów, Małkinia Górna, Sarnaki, Siedlce i Węgrów, a mapy – 4 gminy: Małkinia Górna, Sarnaki, Somianka i Wyszków oraz 2 miasta: Siedlce i Węgrów.

Gminy stosują różne sposoby rozpowszechniania własnych materiałów promocyjnych. Najczęściej poprzez uczestnictwo przedstawicieli gminy w różnego rodzaju kiermaszach oraz przez stowarzyszenia i organizacje lokalne. Materiały promocyjne są również wręczane gościom odwiedzającym gminę, zainteresowanym walorami turystycznymi gminy. Dla większej i szerszej promocji materiały są tłumaczone na języki obce i umieszczane na cyfrowych nośnikach informacji. Przetłumaczone na język angielski i niemiecki materiały promocyjne posiadają: Łochów i Siedlce, a gmina Sarnaki – na angielski i francuski. Cyfrowe nośniki informacji do umieszczania własnych materiałów promocyjnych stosuje 7 jednostek samorządowych: Brok, Korytnica, Łochów, Siedlce, Sterdyń, Węgrów i Wyszków.

Tylko w trzech gminach: Brok, Łochów i Sarnaki oraz mieście Siedlcach funkcjonują punkty informacji turystycznej jako tradycyjne sposoby promocji. W Broku i Łochowie są to

gminne centra informacji. W Sarnakach informacje turystyczne można uzyskać w Gminnej Bibliotece Publicznej, a w Siedlcach – w Punkcie Informacji Turystycznej Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej. Udział w targach turystycznych, jako ważnym działaniu promocyjnym, wykazują Sarnaki, Siedlce, Sterdyń, Węgrów i Wyszaków. Gminy te posiadają stoiska, na których prezentują własną ofertę turystyczną. Gminy: Sarnaki i Sterdyń, a także miasta: Siedlce i Węgrów dostarczają ponadto materiały promocyjne na stoiska organizacji turystycznych, m.in. Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej, wykazującej dużą aktywność targową. Materiały promocyjne na stoisko tej organizacji dostarczają także gminy: Korczew, Łochów i Platerów.

Z promocją turystyczną wiąże się zagadnienie współpracy międzynarodowej samorządów gminnych. Spośród piętnastu badanych gmin tylko 3 samorzady podjęły współpracę z gminami zagranicznymi: Siedlce, Wyszaków i Małkinia Górna. Współpraca z zagranicą polega głównie na wymianie młodzieży oraz wymianie kulturalnej i sportowej.

Przebadane gminy świadome, że mogą one stanowić magnes przyciągający turystów organizują imprezy folklorystyczne, które finansują lub współfinansują. W Węgrowie odbywa się – *Festiwal Obrzędów Weselnych* – impreza o znaczeniu ogólnopolskim, a w Zawistach Nadbużnych (gmina Małkinia Górna) – *Festiwal Ludowy Kurpi i Podlasia. Dożynki* organizują: Siedlce, Somianka, Sterdyń i Wyszaków (*Święto Plonów*). W gminie Sterdyń kultywuje się *Tradycje i Obrzędy Wielkanocne Południowego Podlasia i Mazowsza*, natomiast w gminie Małkinia Górna – „tradycje pogańskie”, gdyż tutaj odbywa się impreza *Nadbużańska Noc Świętojańska*. W Broku odbywa się duża impreza o nazwie *Dni Broku i Puszczy Białej*, a w Kosowie Lackim – *Dni Kosowa i Święto Ziemiaka*.

7.3. Realizacja zadań w zakresie pobudzania przedsiębiorczości w sferze turystyki

W ramach pobudzenia lokalnej przedsiębiorczości w sferze turystyki oceniono działania gmin związane ze zwiększeniem aktywności mieszkańców w rozwoju turystyki. Oceniono organizowanie szkoleń i warsztatów celem rozpropagowania wśród mieszkańców korzyści płynących ze świadczenia przez nich usług turystycznych, np. z prowadzenia gospodarstwa agroturystycznego, poszukiwanie inwestorów zewnętrznych w celu rozwoju aktywności turystycznej oraz stosowanie ulg podatkowych lub innych zachęt finansowych dla osób inwestujących w obiekty turystyczne.

Wśród przebadanych gmin działania związane z pobudzaniem przedsiębiorczości w sferze turystyki poprzez aktywizację mieszkańców podjęło 11 gmin. Żadnych działań w tym zakresie nie podjęły tylko gminy: Korczew, Kotuń, Łochów i miasto Siedlce, jak wynika z odpowiedzi na pytanie ankietowe.

Inwestorów zewnętrznych – przykładowo w celu zagospodarowania opuszczonych, niszczących budynków szkół z możliwością przystosowania ich na obiekty noclegowe (np. schroniska młodzieżowe) poszukiwało 11 gmin. Takich inicjatyw nie podjęły: Brok, Korczew, Kotuń i Wyszaków.

Tylko gminy: Kosów Lacki i Sterdyń wykazały stosowanie ulg podatkowych dla inwestycji turystycznych, a stosowanie innych form pobudzania przedsiębiorczości – Małkinia Górna i Sarnaki. Niestety, gminy nie określiły tych form.

7.4. Realizacja zadań w zakresie przystosowania przestrzeni gminy do pełnienia funkcji turystycznej

Ważnym zadaniem samorządów lokalnych w rozwoju turystyki jest przystosowanie przestrzeni gminy do pełnienia funkcji turystycznych. W tej grupie zadań oceniono: stopień dofinansowania odnowy zabytków, inwestycje z zakresu turystyki zrealizowane lub w trakcie

realizacji, działania gminy w celu poprawy dostępności komunikacyjnej, dofinansowanie zewnętrzne pozyskane przez gminę na inwestycje turystyczne.

Wśród przebadanych gmin na pytanie o stopień dofinansowania odnowy zabytków pozytywnie odpowiedziało tylko 5 gmin. Łochów dofinansowuje zabytki według potrzeb i możliwości finansowych gminy, Siedlce dofinansowują konserwację zabytków w ok. 20%, a Wyszaków – w 75% obiekty będące pod bezpośrednią opieką gminy i w 50% pozostałe obiekty, np. kościoły.

W badaniu ankietowym gminy wykazują realizację następujących inwestycji z zakresu turystyki na przestrzeni pięciu ostatnich lat (2004-2009):

- ścieżki rowerowe – Brok, Platerów, Siedlce, Wyszaków,
- szlak pieszy – Węgrów,
- przystosowanie miejsc dla wypoczynku masowego poprzez:
 - oczyszczenie plaży – Brok,
 - przebudowa deptaka wraz z zejściem na skarpe rzeki Bug – Nur,
 - poprawa infrastruktury rekreacyjnej nad zbiornikiem wodnym *Muchawka* – Siedlce,
 - oczyszczenie zbiornika wodnego w Białobrzegach – Sterdyń,
 - odbudowa i renowacja zalewu i starorzecza na Liwcu – Węgrów,
- budowa boisk przy szkołach – Korytnica,
- ustawienie tablic informacyjnych o ciekawych, wartych zobaczenia miejscach w gminie oraz mapy gminy – Sarnaki,
- zorganizowanie Punktu Edukacji Ekologicznej – Sterdyń.

Inwestycje z zakresu turystyki w trakcie realizacji wykazały następujące gminy:

- budowa stacji rowerowej – Korczew,
- budowa ścieżki rowerowej – Małkinia Górna,
- modernizacja dwóch świetlic wiejskich – Sarnaki,
- remont kapitalny zabytkowego odwachu przy ul. Piłsudskiego i Domu Ludowego – Siedlce,
- budowa szlaków rowerowych – Somianka,
- renowacja Rynku Mariackiego – Węgrów,
- budowa ścieżek rowerowych w ramach budowy lub modernizacji ulic i dróg – Wyszaków.

Gminy wykazują, że dla realizacji inwestycji turystycznych sięgały po dofinansowanie zewnętrzne. I tak, z badania ankietowego można się dowiedzieć, że:

- gmina Korytnica korzystała z PPWOW – Poakcesyjny Program Wspierania Obszarów Wiejskich,
- gmina Nur czerpała dofinansowanie z Sektorowego Programu Operacyjnego,
- Siedlce korzystały ze środków Unii Europejskiej,
- gmina Sterdyń uzyskała dofinansowanie z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Węgrów skorzystał ze Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego.

Samorządy gmin: Korczew, Łochów, Małkinia Górna, Somianka, Sterdyń i Wyszaków oraz miasta Siedlce złożyły także wnioski o dofinansowanie projektów z zakresu turystyki ze środków RPO WM 2007-2013.

Dla poprawy dostępności komunikacyjnej gminy podejmują działania polegające głównie na budowie i modernizacji dróg gminnych i powiatowych (według badania ankietowego). Takie działania podjęły gminy: Korczew, Korytnica, Kosów Lacki, Łochów, Nur i Sterdyń. Przy głównych atrakcjach turystycznych gminy: Korytnica, Nur, Sarnaki i Sterdyń, a także miasta: Siedlce i Węgrów utworzyły miejsca parkingowe.

7.5. Realizacja zadań w zakresie współpracy z instytucjami zewnętrznymi na rzecz rozwoju turystyki

Zadania związane z rozwojem turystyki wymagają współpracy z instytucjami zewnętrznymi: z jednostkami samorządu terytorialnego różnego szczebla i podmiotami działającymi w zakresie rozwoju turystyki.

Współpracę w zakresie rozwoju turystyki z władzami wojewódzkimi deklaruje 8 samorządów gmin, natomiast z władzami powiatowymi – 14. Gminy współpracują też między sobą. Taką współpracę zadeklarowało 12 samorządów, oprócz Korytnicy, Kosowa Lackiego i Kotunia. Najczęściej wymienianą formą współpracy są: współfinansowanie i współpraca przy wyznaczaniu szlaków turystycznych, organizowaniu imprez kulturalnych i turystycznych oraz udział w targach promocyjnych, a także wymiana materiałów promocyjnych.

Współpracę z gminami zagranicznymi podjęło tylko 3 samorzady: Siedlce, Wyszków i Małkinia Górna. Współpraca z gminami zagranicznymi polega głównie na wymianie kulturalnej i sportowej oraz na wymianie młodzieży.

Badane gminy dla rozwoju turystycznego współpracują z instytucjami ochrony przyrody, organizacjami turystycznymi, fundacjami i stowarzyszeniami działającymi na rzecz rozwoju turystyki. Wśród badanych gmin – 6 (Korczew, Kosów Lacki, Łochów, Nur, Siedlce i Sterdyń) deklaruje współpracę z dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego, a 2 (Platerów i Sarnaki) z dyrekcją Parku Krajobrazowego „Podlaski Przełom Bugu”. Współpraca wynika z racji położenia gmin w parkach, z wyjątkiem Siedlec, które leżą poza obszarem parku, ale także wykazują w badaniu ankietowym współpracę z dyrekcją Nadbużańskiego Parku Krajobrazowego.

Najwięcej – 12 samorządów należy do Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej w Siedlcach i współpracuje z nią m.in. poprzez udział w szkoleniach prowadzonych przez tę organizację. Przynależności i współpracy z tą organizacją nie wykazują gminy: Nur, Platerów i Wyszków. Do prężnie działającego i skupiającego najwięcej samorządów po obu stronach rzeki Bug należy Stowarzyszenie Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich. Mimo że większość badanych gmin (10) należy do tego stowarzyszenia, tylko Sarnaki i Kosów Lacki wykazały współpracę z tą organizacją. Gminy: Kotuń i Kosów Lacki zadeklarowały współpracę ze Stowarzyszeniem „Kapitał – Praca – Rozwój”. W rejonie nadbużańskim w ostatnim czasie podjęły działalność 2 lokalne grupy działania: „Tygiel Doliny Bugu” i „Bądźmy Razem”. W badaniu ankietowym współpracę z pierwszą z nich wykazują samorzady gmin: Korczew, Sarnaki, Sterdyń, a współpracę z drugą – gminy: Korytnica i Łochów.

Na rzecz rozwoju turystyki działają także lokalne fundacje, stowarzyszenia i towarzystwa, tj. Nadbużańskie Stowarzyszenie Oświatowo-Ekologiczne „Mężenin”, z którym współpracuje gmina Platerów, Podlaskie Stowarzyszenie Gmin, z którym współpracują Sarnaki, Stowarzyszenie Na Rzecz Gminy Somianka „Soma” oraz Stowarzyszenie Przedsiębiorców, z którym współpracuje gmina Brok. W Korczewie działa fundacja „Pałac w Korczewie”. Gmina Sterdyń należy do Towarzystwa Miłośników Ziemi Sterdyńskiej. W Wyszkanie działają Klub Ekologiczny, Klub Rowerowy i Leśna Szkoła, które również podejmują działania proturystyczne. Łochów, Siedlce, Sterdyń i Węgrów współpracują z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajobrazowym.

7.6. Podsumowanie realizacji zadań w zakresie turystyki w wybranych gminach

- Opracowania programowe rozwoju turystyki w postaci programu rozwoju turystyki, strategii rozwoju turystyki lub strategii promocji posiadają tylko miasta: Siedlce, Węgrów i Wyszków.

- W większości gmin problemy i perspektywy związane z rozwojem turystyki zawarte są w dokumentach dotyczących planowania przestrzennego lub polityki rozwoju, tj. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, strategii rozwoju gminy i planie rozwoju lokalnego.
- Dokumenty planistyczne gmin zawierają przede wszystkim opis walorów turystycznych gmin oraz zadania do wykonania w celu rozwoju funkcji turystycznej gminy. Są to najczęściej inwestycje związane z budową ścieżek rowerowych, wyznaczaniem szlaków turystycznych pieszych, rowerowych i kajakowych oraz budową boisk sportowych.
- W zdecydowanej większości przebadanych jednostek (14) sprawy turystyki są przyłączone do zakresów czynności pracowników prowadzących inne zadania. Tylko w Urzędzie Miasta Siedlce istnieje samodzielne stanowisko do spraw turystyki.
- Pozytywnym zjawiskiem jest udział pracowników w szkoleniach z zakresu turystyki organizowanych przez Nadbużańską Lokalną Organizację Turystyczną oraz inne stowarzyszenia i lokalne grupy działania.
- Gminy korzystają ze środków masowego przekazu do promocji walorów turystycznych, przy czym należy stwierdzić, że większy nacisk kładą na promocję w mediach imprez kulturalno-sportowych. Jedenaście gmin promowało tego typu imprezy w lokalnej prasie, radiu i telewizji. W ogólnopolskiej prasie branżowej i telewizji ogólnopolskiej tylko Wyszaków reklamuje duże imprezy, tj. *Ogólnopolskie Zawody Wędkarskie* i *Festiwal Piosenki lat 60-tych i 80-tych*.
- Większość (11) gmin posiada tablice informacyjne z opisem atrakcji i bazy turystycznej.
- Gminy promują również walory turystyczne poprzez materiały promocyjne w postaci folderów (10), przewodników (5) i map (6), udostępniając je na zewnątrz poprzez uczestnictwo przedstawicieli gminy w różnego rodzaju kiermaszach oraz poprzez organizacje turystyczne i stowarzyszenia.
- Gminy wykazują niewielkie zaangażowanie w promocję zagraniczną – tylko Siedlce, Łochów i Sarnaki posiadają materiały promocyjne przetłumaczone na języki obce (angielski, niemiecki i francuski).
- Cyfrowe nośniki informacji do umieszczenia materiałów promocyjnych stosuje 7 gmin.
- W omawianych gminach brakuje punktów informacji turystycznej rozumianej jako materialnie istniejące miejsce, gdzie można uzyskać informacje istotne dla potencjalnego turysty. Punkty informacji turystycznej funkcjonują tylko w Broku, Łochowie, Sarnakach i Siedlcach.
- Udział w targach turystycznych i posiadanie własnego stoiska z prezentacją oferty turystycznej wykazuje tylko 5 gmin, a 7 gmin dostarcza materiały promocyjne na stoiska organizacji turystycznych, m.in. Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej.
- Tylko 3 samorządy (Siedlce, Wyszaków i Małkinia Górna) współpracują z gminami zagranicznymi poprzez wymianę kulturalną i sportową, głównie młodzieży.
- Działania związane z pobudzeniem przedsiębiorczości w sferze turystyki poprzez:
 - aktywizację mieszkańców podjęło 11 gmin,
 - poszukiwanie inwestorów zewnętrznych podjęło również 11 gmin,
 - ulgi podatkowe stosowały gminy: Kosów Lacki i Sterdyń,
 - inne formy pobudzania przedsiębiorczości stosowały Małkinia Górna i Sarnaki.
- W celu popularyzacji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy organizują oraz finansują lub współfinansują imprezy folklorystyczne o zasięgu wojewódzkim (*Dożynki* w Siedlcach), a nawet ogólnopolskim, jak *Festiwal Obrzędów Weselnych* w Węgrowie.
- W latach 2004-2005 gminy wykonały szereg inwestycji związanych z przystosowaniem przestrzeni gminy do pełnienia funkcji turystycznych. Inwestycje dotyczyły głównie budowy ścieżek rowerowych (4 gminy: Brok, Platerów, Siedlce, Wyszaków), przygotowa-

niem terenów rekreacyjnych dla mieszkańców nad rzekami lub zbiornikami wodnymi (Brok, Nur, Siedlce, Sterdyń, Węgrów) oraz wyznaczania i oznakowania szlaków turystycznych (Węgrów). W trakcie realizacji są inwestycje związane z budową szlaków i ścieżek rowerowych (Małkinia, Somianka, Wyszaków), budową stacji rowerowej (Korczew) oraz z renowacją zabytków (Siedlce, Węgrów).

- W celu realizacji inwestycji turystycznych gminy korzystały z dofinansowania zewnętrznego. Gminy korzystały ze ZPORR, PPWOW oraz z WFOŚiGW.
- Gminy podejmują działania związane z poprawą dostępności komunikacyjnej, polegające na budowie lub modernizacji dróg gminnych i powiatowych. Takie działania podjęło 6 samorządów. Przy głównych atrakcjach turystycznych 6 gmin utworzyło miejsca parkingowe.
- W zakresie rozwoju turystyki gminy współpracują z władzami wojewódzkimi (8 gmin), powiatowymi (14 samorządów), a także z sąsiednimi gminami (12 gmin). Najczęściej wymieniana forma współpracy to współfinansowanie i współpraca przy wyznaczaniu szlaków turystycznych, organizowaniu imprez masowych oraz wymiana materiałów promocyjnych i udział w targach turystycznych.
- W ramach rozwoju turystyki gminy współpracują z dyrekcjami parków krajobrazowych – 6 gmin współpracuje z Nadbużańskim Parkiem Krajobrazowym i 2 z Parkiem Krajobrazowym „Podlaski Przełom Bugu”, lokalnymi organizacjami turystycznymi (12 samorządów należy do Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej) oraz stowarzyszeniami i fundacjami, które w swoich statutach stawiają sobie za cel rozwój turystyki. Z PTTK współpracują 4 samorządy lokalne.

Po przeanalizowaniu wszystkich czynników warunkujących funkcjonowanie turystyki oraz wyników badania ankietowego należy stwierdzić, że wybrane gminy, uświadamiając sobie korzyści płynące z turystyki, podejmują działania związane z realizacją obowiązku rozwoju turystyki, jaki nakłada na nie ustawa o samorządzie gminnym.

Największą aktywnością w tych działaniach charakteryzują się miasta: Siedlce i Węgrów, gminy miejsko-wiejskie: Wyszaków i Łochów oraz wiejskie: Sarnaki i Sterdyń. Aktywność tych samorządów można zauważyć w obrębie wszystkich analizowanych zakresów zadaniowych, w tym przede wszystkim w zakresie programowania i organizacji rozwoju turystyki oraz promocji turystycznej.

Szczególnie należy podkreślić i wyróżnić planowe działania prowadzone przez samorząd Węgrowa. Miasto wykazuje wysoką aktywność w zakresie wszystkich zadań, jakie należy podejmować, aby rozwijać tę dziedzinę gospodarki, jaką jest turystyka. Posiada dokumenty programowe dotyczące rozwoju turystyki. Węgrów zdobył dofinansowanie zewnętrzne w postaci środków pochodzących ze ZPORR dla przystosowania przestrzeni gminy do funkcji turystyczno-rekreacyjnej i przeznaczył na ten cel bardzo duże środki z własnego budżetu. Węgrów aktywnie współpracuje z oddziałem PTTK, z Nadbużańską Lokalną Organizacją Turystyczną i Nadbużańskim Parkiem Krajobrazowym. Miasto prowadzi bardzo intensywną promocję w mediach, w tym w Internecie oraz poprzez transmitowaną przez telewizję imprezę folklorystyczną pod nazwą *Europejska Biesiada Weselna*, połączoną z *Festiwarem Obrzędów Weselnych*.

8. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Poważnym impulsem do rozwoju turystyki na Mazowszu było powstanie w 2006 roku Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, której jednym z założycieli jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Głównym celem statutowym tej organizacji jest kreowanie i promowanie pozytywnego, atrakcyjnego wizerunku regionu, wspieranie rozwoju turystyki zgodnie ze strategią rozwoju województwa mazowieckiego oraz integracja środowisk turystycznych działających w województwie dla budowy lokalnych produktów turystycznych. Obok MROT-u do rozwoju turystyki przyczyniły się także lokalne organizacje turystyczne, do których przystąpiło wiele samorządów gminnych. Współpraca gmin zaowocowała wieloma działaniami w zakresie rozwoju turystyki – gminy otrzymały możliwość udziału w specjalistycznych szkoleniach, szerszej promocji swoich walorów oraz pomocy w pozyskiwaniu środków finansowych. Oprócz LOT-ów na rzecz turystyki działają stowarzyszenia i lokalne grupy działania, co świadczy o aktywności społeczności lokalnych w działaniach dotyczących rozwoju gmin i regionu.

Większość gmin położonych w pasmach turystyczno-kulturowych Mazowsza podjęła działania na rzecz rozwoju turystyki na swoim terenie. Największa aktywność dotyczy promocji walorów turystycznych – w Internecie, środkach masowego przekazu oraz w postaci tradycyjnej (punkty informacji turystycznej, foldery, mapy, plakaty). Gminy organizują na swoim terenie imprezy cykliczne: kulturalne, folklorystyczne i rekreacyjne, będące również znaczącą formą promocji.

Na przykładzie piętnastu bardzo aktywnie promujących się gmin położonych w paśmie Bugu i Liwca, które poddano szczegółowemu badaniu ankietowemu, stwierdzono, że samorządy lokalne wykazują także dużą aktywność w zakresie przystosowania swojej przestrzeni do pełnienia funkcji turystycznej. Najważniejsze działania dotyczą renowacji zabytków oraz wyznaczania szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, kajakowych) w celu udostępnienia turystom atrakcyjnych rejonów do uprawiania coraz popularniejszej turystyki kwalifikowanej. Gminy, dostrzegając korzyści płynące z rozwoju turystyki, podejmują współpracę na rzecz jej rozwoju z instytucjami zajmującymi się działalnością turystyczną – PTTK, dyrekcjami parków krajobrazowych, nadleśnictwami oraz jednostkami samorządu różnego szczebla. Współpraca dotyczy głównie organizacji imprez turystyczno-kulturalnych (rajdy piesze lub rowerowe, festyny rekreacyjno-edukacyjne), a także partycypowania w kosztach wyznaczania i oznakowania szlaków turystycznych.

Większość szczegółowo badanych gmin przystąpiło do współpracy w ramach Nadbużańskiej Lokalnej Organizacji Turystycznej oraz Stowarzyszenia Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich, które wdrażają wiele inicjatyw mających na celu aktywizację turystyczną. Gminy podejmują również działania mające na celu pobudzenie przedsiębiorczości. Organizują szkolenia dla mieszkańców celem rozpropagowania korzyści płynących ze świadczenia usług turystycznych, głównie agroturystycznych. Poszukują inwestorów w celu zagospodarowania opuszczonych budynków szkół lub wiejskich świetlic na obiekty turystyczne. Dla pobudzenia przedsiębiorczości w tej sferze stosują np. ulgi podatkowe.

Mimo prowadzenia działalności na rzecz rozwoju turystyki, większość poddanych badaniu ankietowemu gmin nie posiada dokumentów niezbędnych do prowadzenia konsekwentnej polityki w tym zakresie. Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest brak wyspecjalizowanej kadry – w zdecydowanej większości ankietowanych jednostek samorządowych zadania z zakresu turystyki powierzane są pracownikom, dla których stanowią one jeden z wielu obowiązków służbowych, najczęściej traktowany marginesowo.

Wśród badanych samorządów lokalnych na szczególne podkreślenie zasługuje planowa działalność na rzecz rozwoju turystyki prowadzona przez miasto Węgrów, w którą władze

miasta w ostatnich latach zaangażowały najwyższe w skali województwa środki finansowe z budżetu gminy (w przeliczeniu na jednego mieszkańca).

W podsumowaniu należy podkreślić, że szczególną szansą dla realizacji inwestycji z zakresu turystyki stała się możliwość uzyskania wsparcia z funduszy Unii Europejskiej, obecnie dystrybuowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013.

W kolejnych okresach programowania rozwoju Mazowsza ranga turystyki w dokumentach strategicznych oraz operacyjno-wdrożeniowych województwa mazowieckiego powinna zostać wzmocniona, a wsparcie finansowe tej dziedziny ze środków publicznych znacznie większe niż dotychczas. W celu planowego i efektywnego wykorzystania środków wsparcia samorządy gmin powinny sformułować własną lokalną politykę turystyczną i zbudować odpowiednio wykształcone kadry do jej realizacji.

ABSTRACT

This study includes analysis of activities for the tourism development which is carried on by 197 commune local governments situated in natural and cultural strips of mazovian voivodeship. The strips areas, connected with main rivers of region: Wisła, Bug, Narew, Pilica, Skrwa, Wkra, Omulew, Liwiec and Wilga are characterized by exceptional values of natural environment and cultural variety.

The following factors were analysed: cooperation between communes and tourist institutions, values promotion, expenses of communes budgets for the tourism and external funds obtained for this purpose. 15 communes situated in tourist and cultural strips of Bug and Liwiec were selected from the most active local governments and were analysed in detail.

The analysis of results was done in following areas of local governments activity: programming of tourist development, promotion, stimulation of enterprise in sphere of tourism, adaptation of commune space to perform tourist function, cooperation with external institutions for the tourism development.

As a result, it was found, that most of communes, situated in tourist and cultural strips of Mazovia, took actions for the tourism development on one's area. For special distinction deserve tourist policy carried on by Węgrów city. In this aspect also others are characterized by high activity: Siedlce city, urban and rural communes: Wyszaków and Łochów and also rural communes: Sarnaki and Sterdyń.

The results of this study will be used in policy of regional development carried on by the voivodeship local government. The rank of tourism in voivodeship strategic documents and operational and implementation should be strengthened in the next programming periods of Mazovia development. The tourism financial support from public funds also should be bigger than so far.

SŁOWNICZEK SKRÓTÓW

BDR – Baza Danych Regionalnych
EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFS – Europejski Fundusz Społeczny
ISIT – Internetowy System Informacji Turystycznej
LGD – lokalna grupa działania
LOT – lokalna organizacja turystyczna
MBPR – Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego w Warszawie
MROT – Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna
POT – Polska Organizacja Turystyczna
PPWOW – Poakcesyjny Program Wspierania Obszarów Wiejskich
PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich
RPO WM 2007-2013 – Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013
WFOŚiGW – Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
ZPORR – Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

Literatura:

Boruszczak M., 2000, *Polityka Samorządu Terytorialnego w dziedzinie turystyki (Zbiór materiałów konferencyjnych)*, Gdańsk.

Gordon A., 2003, *Turystyka w gminie i powiecie*, A. Gordon (red.), Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa, s. 45-54.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Bugu i Liwca, 2008, Mazowsze Analizy i Studia 2(17), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Siedlce.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Omulwi, 2006, Mazowsze Analizy i Studia (3), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Ostrołęka.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Skrzy, 2007, Mazowsze Analizy i Studia 6(14), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Ciechanów.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Wkry, 2007, Mazowsze Analizy i Studia 5(13), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Ciechanów.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Wilgi, 2007, Mazowsze Analizy i Studia 3(11), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Siedlce.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Narwi, 2006, Mazowsze Analizy i Studia 4(4), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Ostrołęka.

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Pilicy 2007, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Radom (wersja elektroniczna).

Koncepcja szlaków turystyczno-kulturowych Pasma Wisły, 2008, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, OT Płock (wersja elektroniczna).

Nadbużański Informator Turystyczny, 2009, Stowarzyszenie Gmin, Powiatów i Regionów Nadbużańskich, Siedlce.

Pawlusiński R., 2005, *Samorząd lokalny a rozwój turystyki (Przykład gmin Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej)*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

Ragus M. (red.), 2004, *Program rozwoju produktu turystycznego i kreacji marki Obszaru Gmin Dorzecza Nadbużańskiego*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A. „PART”, Warszawa.

Tucki A., 2009, *Potencjał turystyczny regionu lubelskiego*, UMCS, Zakład Geografii Regionalnej i Turystyki, referat na konferencję – Nałęczów 11-12.09.2009 r., Lublin.
Założenia programu działań w Obszarach Problemowych – Obszar Nadbużański, 2006, Mazowsze Analizy i Studia (7), Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, Warszawa.
Zaręba D., 2000, *Ekoturystyka – wyzwania i nadzieje*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

Akty prawne:

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego, 2004, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 217, poz. 5811 z dn. 28 sierpnia 2004 r.)
Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013, 2007, decyzja Komisji Europejskiej z dnia 10 października 2007 roku, (Uchwała Zarządu Województwa Mazowieckiego Nr 2283/89/07 z dnia 6 listopada 2007 r.)
Strategia rozwoju turystyki dla województwa mazowieckiego na lata 2007-2013, cz. II Koncepcja rozwoju turystyki oraz jej wdrożenie, 2007, Polska Agencja Rozwoju Turystyki, Warszawa (Uchwała Nr 52/08 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 31 marca 2008 r.)
Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020, 2006, Samorząd Województwa Mazowieckiego, Warszawa (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 139, poz. 4590 z 2006 r.)
Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009, 2005, Mazowieckie Biuro Planowania Przestrzennego i Rozwoju Regionalnego, Warszawa (Uchwała Nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r.)
Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.) art. 38
Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz.1591 z późn. zm.), art. 7, ust. 1
Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.), art. 11, ust. 2
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego na lata 2004-2006, (Dz.U. z 2004 r. Nr 166, poz. 1745 z późn. zm.)

Strony internetowe:

[http://www.\(nazwa gminy\).pl](http://www.(nazwa gminy).pl) – 197 gmin
<http://www.pttk.pl>
<http://www.mrot.pl>
<http://www.mrr.gov.pl>
<http://www.mapadotacji.gov.pl>
<http://rpo.mazowia.eu>
<http://rpo.mazowia.eu/page/index.php?str=1266&elementId=248>
http://rpo.mazowia.eu/data/other/iwipik_z_05.05.2010.xls
<http://www.nlot.pl>
<http://www.krs-online.com.pl/powiatowa-organizacja-turystyczna-w-krs-154845.html>
http://www.mazowszeturystyka.org.pl/?option=com_content&view=frontpage&Itemid=56
<http://www.krs-online.com.pl/lokalna-organizacja-turystyczna-cud-nad-krs-152790.html>
<http://www.3rzeki.pl/pl/czlonkowie>
<http://www.mazowszechopina.pl>
<http://mazowszeturystyka.org.pl/str/index.php?numer=1&nr=1&ida=54>
<http://www.krs-online.com.pl/lokalna-organizacja-turystyczna-nad-skrwa-krs-287623.html>
<http://www.zm.org.pl>
http://pl.wikipedia.org/wiki/Zielone_Mazowsze

<http://www.pojezierzegostyninskie.pl/index.php>
<http://www.kurpiowskiecentrum.info/srtir-o-nas.html>
<http://www.skpr.pl/historia.php>
http://dir.ppp.pl/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=3
http://dir.ppp.pl/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=38&Itemid=19
<http://www.partnerstwozalewu.org.pl>
<http://www.partnerstwozalewu.org.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=8>
<http://www.partnerstwozalewu.org.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=9>
<http://www.kurpsierazem.eu>
http://www.kurpsierazem.eu/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=41&Itemid=2
<http://lgdr.e-sochaczew.pl/media/index.php?MediumID=140>
<http://lgdr.e-sochaczew.pl/media/index.php?pokaz=kontent&idKontent=1764&MediumID=140&sub=147>
<http://www.zielonemostynarwi.pl>
http://www.zielonemostynarwi.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=33
http://www.zielonemostynarwi.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=42
<http://www.lgdrowninywolominskiej.pl>
<http://www.lgdbadzmyrazem.pl>
http://www.lgdbadzmyrazem.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=34
http://www.lgdbadzmyrazem.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=63
http://www.lgdbadzmyrazem.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=58&Itemid=68
<http://www.tygielolinybugu.pl>
http://www.tygielolinybugu.pl/index.php?id=10&n_id=1&lan=pl
<http://www.tygielolinybugu.pl/index.php?id=44&lan=pl>

SPIS MAP

Mapa 1. Pasma turystyczno-kulturowe	7
Mapa 2. Lokalne organizacje turystyczne	13
Mapa 3. Wybrane instytucje działające na rzecz turystyki	17
Mapa 4. Ocena informacji turystyki na stronach internetowych gmin w pasmach turystyczno-kulturowych	21
Mapa 5. Punkty informacji turystycznej w pasmach turystyczno-kulturowych	23
Mapa 6. Uczestnicy imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku	26
Mapa 7. Zmiany liczby uczestników imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku, w stosunku do roku 2003	28
Mapa 8. Wydatki budżetów gmin na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008	30
Mapa 9. Środki wsparcia ze ZPORR na lata 2004-2006 na rozwój turystyki w pasmach turystyczno-kulturowych	31
Mapa 10. Projektowane środki wsparcia z RPO WM na projekty konkursowe Priorytetu VI w pasmach turystyczno-kulturowych. Stan na koniec 2009 roku	33
Mapa 11. Gminy wytypowane do badania ankietowego	36

SPIS TABEL

Tabela 1. Punkty informacji turystycznej w pasmach turystyczno-kulturowych	24
Tabela 2. Średnioroczne wydatki gmin (powyżej 10 tys. zł) na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008	29
Tabela 3. Ogólne informacje o badanych gminach	36

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Liczba imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku.....	25
Wykres 2. Uczestnicy imprez w pasmach turystyczno-kulturowych w 2007 roku.....	26
Wykres 3. Średnioroczne wydatki budżetów gmin na turystykę w pasmach turystyczno-kulturowych w latach 2007-2008	29

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik 1. Ocena stron internetowych gmin w pasmach turystyczno-kulturowych	51
Załącznik 2. Formularz ankiety	60

Załącznik 1. Ocena stron internetowych gmin w pasmach turystyczno-kulturowych

Strony o bardzo dobrych informacjach w zakresie turystyki

PASMO BUGU I LIWCA

Lp	Gminy	Informacje turystyczne	Folde-ry zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Bielany											brak
2	Boguty Pianki											brak
3	Brańszczyk	•	•		•				•	•		dobrze
4	Brok	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobrze
5	Ceranów											brak
6	Dąbrówka	•	•		•					•		dobrze
7	Grębków	•	•					•	•	•		dobrze
8	Huszlew	•	•	•						•		minimalne
9	Jabłonna Lacka											brak
10	Jadów									•		brak
11	Korczew	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobrze
12	Korytnica	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobrze
13	Kosów Lacki	•	•	•	•		•		•	•		bardzo dobrze
14	Kotuń	•	•	•	•		•		•	•		bardzo dobrze
15	Liw	•	•				•		•	•		dobrze
16	Łochów	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobrze
17	Łosice	•	•							•		minimalne
18	Małkinia Górna	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobrze
19	Miedzna	•			•		•		•			dobrze
20	Mokobody		•	•						•		minimalne
21	Mordy	•	•	•						•		minimalne

22	Nur	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
23	Olszanka		•		•							minimalne
24	Paprotnia											brak
25	Platerów	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
26	Przesmyki											brak
27	Repki	•	•	•			•		•	•		dobrze
28	Sabnie		•	•						•		minimalne
29	Sadowne	•	•							•		minimalne
30	Sarnaki	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
31	Siedlce	•	•	•	•					•		minimalne
32	m. Siedlce	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
33	Sokołów Podlaski			•						•		minimalne
34	m. Sokołów Podlaski	•	•	•	•		•	•		•		dobrze
35	Somianka	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
36	Stara Kornica	•	•							•		minimalne
37	Sterdyń	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
38	Stoczek	•	•						•	•		dobrze
39	Szulborze Wielkie											brak
40	Suchożebry	•	•	•	•					•		dobrze
41	m. Węgrów	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
42	Wierzbno											brak
43	Wyszków	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
44	Zabrodzie	•	•		•					•		dobrze
45	Zaręby Kościelne	•	•	•						•		dobrze

PASMO NARWI

Lp	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Czerwin											brak
2	Długosiodło	•	•		•					•	•	dobre
3	Goworowo	•	•		•				•	•		dobre
4	Młynarze											brak
5	Nieporęt	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
6	Obryte											brak
7	m. Ostrołęka	•	•	•	•		•	•		•		bardzo dobre
8	Pokrzywnica	•	•							•		dobre
9	Pułtusk	•	•		•		•	•	•	•	•	bardzo dobre
10	Różan	•	•		•		•	•	•	•		dobre
11	Rząśnik	•	•		•				•	•		dobre
12	Rzekuń											brak
13	Rzewnie											brak
14	Serock	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
15	Stary Lubotyń											brak
16	Szelków	•	•		•		•	•	•	•		minimalne
17	Troszyn											brak
18	Wąsewo	•	•		•					•		dobre
19	Wieliszew	•	•		•		•	•	•	•	•	bardzo dobre
20	Zatory											brak

PASMO OMULWI

Lp	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Baranowo	•	•	•	•				•	•	•	dobre
2	Chorzele	•	•		•					•		minimalne
3	Czarnia											brak
4	Jednoróżec	•	•		•				•	•		dobre
5	Kadzidło	•	•		•			•	•	•		dobre
6	Lelis	•	•		•		•		•	•		dobre
7	Łyse	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
8	Myszyniec	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
9	Olszewo-Borki	•	•		•				•	•		dobre

PASMO PILICY

Lp	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Białobrzegi	•	•				•			•		dobre
2	Grabów nad Pilicą	•	•							•		minimalne
3	Kłwów											brak
4	Magnuszew	•	•							•		minimalne
5	Mogielnica	•	•		•					•		dobre
6	Nowe Miasto nad Pilicą	•	•	•			•	•	•	•		bardzo dobre
7	Odrzywół	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
8	Promna	•	•				•	•				dobre
9	Radzanów	•	•							•		minimalne
10	Rusinów	•	•		•					•		minimalne

11	Stara Brodnica	•	•							•		minimalne
12	Stromiec	•	•				•			•		dobre
13	Warka	•	•	•	•		•	•		•	•	bardzo dobre
14	Wyśmierzyce	•	•		•					•		dobre

PASMO SKRWY

Lp.	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Brudzeń Duży	•	•		•		•	•		•		dobre
2	Mochowo	•	•		•					•		minimalne
3	Rościszewo											brak
4	Sierpc	•	•							•		minimalne
5	m. Sierpc	•	•	•	•		•	•	•	•		bardzo dobre
6	Stara Biała											brak
7	Szczutowo											brak

PASMO WILGI

Lp.	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Borowie	•	•		•					•		dobre
2	Garwolin		•							•		minimalne
3	m. Garolin	•	•		•		•	•		•		dobre
4	Górzno	•	•							•		minimalne
5	Łaskarzew											brak
6	m. Łaskarzew	•	•							•		minimalne
7	Maciejowice	•	•		•					•		dobre

8	Miastków Kościelny	•	•		•					•		dobrze
9	Sobienie Jeziory											brak
10	Sobolew	•	•		•					•		dobrze
11	Trojanów	•	•		•		•	•		•		dobrze
12	Wilga	•										minimalne
13	Żelechów	•	•							•		dobrze
14	Parysów		•		•					•		minimalne

PASMO WISŁY

Lp.	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Baranów	•	•	•	•							minimalne
2	Bodzanów	•	•		•				•	•		dobrze
3	Brochów	•	•		•					•		dobrze
4	Celestynów	•	•	•	•		•			•	•	dobrze
5	Chotcza	•	•		•							minimalne
6	Chynów											brak
7	Ciepielów	•	•					•		•	•	dobrze
8	Czerwińsk nad Wisłą	•	•		•		•	•		•		dobrze
9	Czosnów	•	•	•	•				•	•		dobrze
10	Garbatka Letnisko	•			•		•	•	•	•		dobrze
11	Gąbin	•	•	•	•					•		dobrze
12	Głowaczów	•						•	•	•		dobrze
13	Gniewoszów	•	•									minimalne
14	Gostynin	•	•		•		•	•	•	•		dobrze
15	m. Gostynin	•	•		•		•	•	•	•	•	bardzo dobrze
16	Góra Kalwaria	•	•	•	•		•	•	•	•	•	bardzo dobrze
17	Gózd											brak

18	Halinów	dobrze
19	Ilów							.				minimalne
20	Izabelin			minimalne
21	Jabłonna		dobrze
22	Jedlnia Letnisko		dobrze
23	m. Józefów			.								brak
24	Kampinos		dobrze
25	Karczew		dobrze
26	m. Kobyłka		dobrze
27	Kolbiel			dobrze
28	Konstancin Jeziorna		dobrze
29	Kozienice	bardzo dobrze
30	m. Legionowo	.	.		.							dobrze
31	Leoncin											brak
32	Leszno											brak
33	Lesznowola		dobrze
34	Lipisko			.	.							minimalne
35	Łąck		dobrze
36	Łomianki			dobrze
37	Mała Wieś		dobrze
38	Marki		dobrze
39	Michałowice			dobrze
40	Młodzieszyn	.	.						.			minimalne
41	Nowy Duninów		dobrze
42	m. Nowy Dwór Mazowiecki	bardzo dobrze
43	Osieck	.	.						.			minimalne
44	m. Otwock			dobrze
45	Ożarów Mazowiecki	.	.									minimalne
46	Piaseczno			dobrze
47	m. Piastów	.	.						.			dobrze

48	Pionki	.	.				.					minimalne
49	m. Pionki	dobrze
50	m. Płock	bardzo dobrze
51	Policzna	.	.							.		minimalne
52	Przyłęk		dobrze
53	Radzanowo	minimalne
54	Radzymin		dobrze
55	Raszyn											brak
56	Rybno	.			.							minimalne
57	Sanniki											brak
58	Sieciechów	minimalne
59	Słupno		minimalne
60	Słubice		minimalne
61	Sochaczew	.	.							.		minimalne
62	m. Sochaczew	bardzo dobrze
63	Solec nad Wisłą		dobrze
64	Stare Babice	.								.		minimalne
65	m. Sulejówek		dobrze
66	Tczów	.								.		minimalne
67	Teresin		dobrze
68	m. Warszawa	bardzo dobrze
69	Wiązowna	bardzo dobrze
70	Wołomin		dobrze
71	Wyszogród	dobrze
72	Zakroczym		dobrze
73	m. Ząbki		minimalne
74	m. Zielonka		dobrze
75	Zwoleń		bardzo dobrze

PASMO WKRY

Lp.	Gminy	Informacje turystyczne	Foldery zdjęcia mapy	Przynależność do organizacji turystycznych	Imprezy	Strategia Rozwoju Turystyki	Baza noclegowa	Baza gastronomiczna	Agroturystyka	Atrakcje turystyczne (szlaki, zabytki, pomniki przyrody)	Gminne centra informacji turystycznych	Informacje w zakresie turystyki
1	Baboszewo	•	•	•	•					•		dobre
2	Biezuń	•	•		•		•	•		•		dobre
3	Głinojeck	•	•		•					•		dobre
4	Joniec	•	•		•		•			•		dobre
5	Lubowidz	•	•							•		minimalne
6	Nasielsk	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
7	Nowe Miasto	•	•	•	•				•			dobre
8	Pomiechówek	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre
9	Radzanów	•	•		•					•		dobre
10	Siemiątkowo Kosiebrodzkie	•	•		•					•		minimalne
11	Sochocin	•	•							•		dobre
12	Strzegowo	•	•				•			•		dobre
13	Żuromin	•	•		•		•	•	•	•		bardzo dobre

Załącznik 2. Formularz ankiety

OCENA SPOSOBÓW ORGANIZACJI I ZARZĄDZANIA ROZWOJEM TURYSTYKI W WYBRANYCH GMINACH

1. Czy w ramach struktury urzędu gminy występuje samodzielne stanowisko do spraw turystyki?
 tak nie
2. Czy w gminie funkcjonują inne formy zarządzania turystyką?
 tak nie
Jeśli tak, to proszę wymienić jakie:
3. Czy przedstawiciele gminy biorą udział w szkoleniach z zakresu turystyki?
 tak nie
Jeśli tak, proszę podać:
- w jakich:
- gdzie:
4. Czy w gminnych dokumentach istnieją zapisy dotyczące turystyki:
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy
 tak nie
- strategia rozwoju gminy
 tak nie
- plan rozwoju lokalnego
 tak nie
Jakie zadania związane z rozwojem turystyki wskazywane są w nich do realizacji?
.....
.....
5. Czy gmina posiada dokumenty planistyczne i diagnostyczne dotyczące rozwoju turystyki?
- program rozwoju turystyki
 tak nie
- strategia rozwoju turystyki
 tak nie
- strategia promocji
 tak nie
- inne
.....
.....
6. Czy gmina podejmuje działania związane z pobudzaniem przedsiębiorczości w sferze turystyki poprzez:
- aktywizację mieszkańców w kierunku prowadzenia usług turystycznych, w tym agroturystyki,
 tak nie
- poszukiwanie inwestorów dla terenów lub obiektów, którymi dysponuje gmina, a które mogą być wykorzystane pod nowe inwestycje turystyczne (przykładowo-opuszczone budynki szkolne),
 tak nie

- ulgi podatkowe dla inwestycji turystycznych,
 tak nie
- inne.

Jeśli tak, to proszę wymienić jakie:

.....

7. Czy poza informacjami turystycznymi na stronie internetowej gmina promuje się:

- w prasie
 tak nie
- w radiu
 tak nie
- w telewizji
 tak nie

8. Czy gmina promuje swoje imprezy kulturalno – sportowe w środkach masowego przekazu?

- tak nie

Jeśli tak, to proszę wymienić imprezy i gdzie są promowane:

.....

9. Czy w gminie postawione są tablice, plakaty z informacjami o: zabytkach, atrakcjach przyrodniczych i bazie turystycznej?

- tak nie

10. Jakie materiały promocyjne publikuje gmina?

- foldery
 tak nie
- przewodniki turystyczne
 tak nie
- mapy turystyczne
 tak nie

11. Czy materiały promocyjne są rozpowszechniane na zewnątrz, czy tylko udostępniane gościom odwiedzającym gminę?.....

.....

12. Czy materiały promocyjne są w językach obcych?

- tak nie

W jakich?.....

13. Czy materiały promocyjne są umieszczone na cyfrowych nośnikach informacji (np.CD-R)?

- tak nie

14. Czy gmina prowadzi własny punkt informacji turystycznej?

- tak nie

Jeśli tak, to gdzie się mieści:

15. Z jakimi instytucjami otoczenia zewnętrznego gmina współpracuje na rzecz rozwoju turystyki?

- parki krajobrazowe
 tak nie
- lokalne organizacje turystyczne,
 tak nie

- stowarzyszenia, fundacje, lokalne grupy działania,

tak nie

Jeśli tak, to proszę wymienić jakie:

- PTTK

tak nie

- i inne

tak nie

Jeśli tak, to proszę wymienić jakie:

16. Czy gmina współpracuje w zakresie rozwoju turystyki:

- z sąsiednimi gminami

tak nie

- z władzami powiatowymi

tak nie

- z władzami wojewódzkimi

tak nie

Proszę wymienić formy współpracy:

17. Czy gmina współpracuje z gminami zagranicznymi w zakresie turystyki?

tak nie

Proszę wymienić formy współpracy:

18. Czy gmina bierze udział w targach turystycznych?

tak nie

- czy na targach gmina posiada własne stoisko?

tak nie

- czy dostarcza swoje materiały promocyjne na stoiska organizacji turystycznych?

tak nie

19. Czy gmina dofinansowuje odnowę obiektów zabytkowych?

tak nie

W jakim stopniu?

20. Jakie inwestycje z zakresu turystyki zrealizowała gmina w ostatnich latach (po roku 2004)?.....

21. Proszę wymienić inwestycje z zakresu turystyki w trakcie realizacji (rodzaj inwestycji, lokalizacja):

22. Czy gmina pozyskała dofinansowania zewnętrzne na rozwój turystyki?

tak nie

Z jakich źródeł?.....

.....
23. Czy gmina złożyła wnioski o dofinansowania projektów z zakresu turystyki ze środków RPO WM?

tak nie

Jeśli tak, proszę podać o dofinansowanie ilu projektów z zakresu turystyki gmina wnioskuje i jakich inwestycji dotyczyły projekty

.....
24. Jakie masowe imprezy kulturalno – sportowe odbywają się na terenie gminy?

.....
25. Czy gmina partycypuje w kosztach organizacji masowych imprez?

tak nie

W jakim zakresie?.....

.....
26. Czy gmina posiada zagospodarowane tereny rekreacyjne?

tak nie

Jeśli tak, proszę podać w jakiej miejscowości:

.....
27. Czy gmina podjęła działania mające na celu poprawę jej dostępności komunikacyjnej?

tak nie

Proszę wymienić jakie:

.....
28. Czy gmina utworzyła miejsca parkingowe przy głównych atrakcjach turystycznych?

tak nie

Jeśli tak, proszę podać lokalizację:

....., dnia.....

Kontakt w przypadku niejasności w wypełnianiu ankiety – Barbara Dymna, tel.0-25 6325643,
e-mail: bdymna@mbpr.pl